

DABI ISTVÁN

ÖTVENÖT ÉV VIHARAI

(önéletrajz)

Nagyon halványan emlékszem vissza a gyermekkoromra. A háború alatt születtem, bár Budapest akkor még - a szüleim elbeszélése szerint - nem ismerte a háborút. Amikor veszélyes körzetnek nyilvánították a repülőtér környékét, be kellett költöznünk a belvárosba, egy olyan lakásba, ahonnan a nyilasok és a németek elhurcolták a zsidókat.

Homályos képek maradtak az agyamban erről a lakásról, a városi utcán tett sétákról, a Lövölde-térről, de arra egyáltalán nem emlékszem, mi is történt körülöttünk, velem és a család többi tagjával, a szomszédokkal.

Annyit tudok csak, hogy már egészen kiskoromban érdekelték a könyvek, sőt: csak a könyvek. Különösképpen nem szerettem játszani. A szüleim későbbi elbeszéléseiből tudom, hogy mindig az apám ölében ültem, amikor újságot vagy könyvet olvasott, és érdeklődtem, hogy melyik betűt hogyan kell olvasni.

Az első világos emlékképem a húgom - aki négy évvel fiatalabb nálam - születési évéből maradt.

Emlékszem arra, amikor anyám bekerült a kórházba, majd amikor a házat és a kerítést virágokkal feldíszítve vártuk haza. A húgom születése után anyámnak kevesebb ideje jutott rám, így én még jobban kerestem a könyvek társaságát. Próbáltam kockákból kirakni, majd a füzetemben lerajzolni a már ismert betűket. Később anyám nem is egyszer mesélte, egy napon arra lett figyelmes, hogy a kirakott betűket kezdtem összeolvasni, és így, körülbelül ötéves koromban, szinte teljesen egyedül sikerült megtanulnom olvasni. Az első szó a KATÓ volt.

Igazán soha semmi sem érdekelt a könyveken, újságokon, olvasáson és íráson kívül, igaz, olykor-olykor, rövid időre más is felkeltette az érdeklődésemet, mint például a matematika, fizika, földrajz, de végül mindig a könyvek győztek. Eleinte csak a cselekmény ragadott magával, később a szavak zenéje is. Faltam a könyveket, válogatás nélkül, majd amikor különböző idegen szerzők műveit olvastam, kíváncsi lettem, hogy eredetiben hogyan hangzott az adott mű.

Gyermekkoromban nagyon nehezen lehetett külföldiekkel találkozni Magyarországon, és nehéz volt külföldre utazni, sőt, az idegen nyelvű könyvek beszerzése is sokszor nehézségekbe ütközött. Mindennek ellenére, tízéves koromban apámnak sikerült egy régi német nyelvkönyvet előhalászni valahonnan. Különösképpen nem is kellett biztatnia nyelvtanulásra, mert már akkor oly nagy volt az érdeklődésem és az akaraterőm, hogy kisgyerekként, amikor a többi, velem egykorú kölyök kint hancúrozott, verekedett az utcán, azt a célt tűztem ki magamnak, hogy a három hónapig tartó szünidőben megtanulom azt a kb. ezer szót, amit a nyelvkönyv tartalmazott. Úgy is lett. Persze, a kiejtésemmel lehettek bajok, hiszen nem volt kapcsolatom németekkel, és még csak olyan rádióm sem volt, amelyiken idegen adásokat hallgathattam volna. Mindennek ellenére 1954-ben már az akkori NDK-ban megjelenő, nálunk is forgalmazott újságokat olvastam, igaz, szótár segítségével. Szintén egy, az apámtól kapott orosz nyelvkönyv segítségével oroszul is megtanultam. Az általános iskola ötödik osztályába kerülvén, már tudtam oroszul, ezért az órákon gyakran unatkoztam.

De kezdtem érdeklődni a többi nyelv iránt is. Mivel az iskolai tananyagot nem kellett tanulnom - elég volt az, hogy jelen legyek az órákon - otthon egyidejűleg az angolt meg a franciát tanulmányoztam. Igaz, apám és nagyapám azt szerették volna, ha majd gyakorlati pályát választok, mert akkor a matematika és a fizika is nagyon érdekelt, mérnöknek szántak, és megmagyarázták: a jó mérnöknek a külföldi szakirodalmat is meg kell ismernie eredetiben. Nagyon jó szemmel látták, hogy idegen nyelveket tanulok. Sőt, a nagyapám rábeszélésére hamarosan még a spanyolnak is nekiláttam.

Az 1956-os forradalmat és a november 4-e utáni harcokat pestszentlőrinci házuk pincéjében töltöttük egy szomszéd családdal együtt. Én akkor már oroszul és németül tudtam, angolul, franciául értettem. És éppen ekkor találtam magam először szemben az idegen nyelveket nem tudó emberek irigykedésével, gúnyolódásával. Hírekre áhítozva bekapcsoltam a rádiót, és - mivel akkor már csak a hivatalos, Kádár-féle rádió szólt - idegen adásokat kerestem. Amikor elmerülten hallgattam az egyik német állomást, a szomszéd néni dühösen kikapcsolta a rádiót, és gúnyosan nézve rám, így szólt:

- Mit játszod meg magad, hiszen úgysem értesz semmit.

Én, mint jól nevelt gyerek, a könyveimmel meg a szótárainnal behúzódtam az egyik sarokba. Ekkor érttem meg, hogy a szürke emberkék között nem lehetek más, mert akkor csak gyűlölettel, gúnyolódással találkozom. (E meggyőződésemet csak megerősítették a további évek.)

A kerület másik végében található gimnáziumba kerültem. Az orosz nyelvet itt egy, születésileg orosz nő tanította. Mindjárt az első órákon észrevette, milyen jól tudok oroszul, s a dolgozatok javítását, a helyettesítését nem egyszer rám bízta, ami osztálytársaim irigységét váltotta ki, de ezt az érzésüket nyíltan nem mutatták ki, mert minden tantárgyból én voltam a legjobb, és nagyon sokszor szükségük volt a segítségemre, amit önként, jó kedvvel el is vállaltam.

Az orosz mellett latinul tanultunk a gimnáziumban. A latin nyelv - a francia és angol ismeretében - szintén nem jelentett számomra semmiféle nehézséget. Sőt! Nem egyszer előfordult, hogy latin órán német újságot olvastam, és a mellettem ülőnek a matematika leckét diktáltam, de közben a latin tanárnő magyarázatát is figyeltem, és bármelyik pillanatban folytatni tudtam a megkezdett mondatot. Ezt a tanárnő is nagy meglepetéssel vette tudomásul, és az órákon nekem teljes szabadságot adott.

Közben más nyelveket is tanulgattam. Anyám, aki nagyon büszke lengyel származására - ősei még a reformáció idején telepedtek át Magyarországra, és az egyik faluban ők építették a református templomot - rávett a lengyel nyelv elsajátítására, annak ellenére, hogy ő maga nem tudott lengyelül. A lengyelt követte a cseh és a szlovák, majd az orosz mellé csatlakozott az ukrán, a bolgár és a szerb.

Időközben nagyon kezdtem érdeklődni a néprajz iránt, főképpen az indiai és az amerikai indián népek kultúrája, nyelve keltette fel a kíváncsiságomat. Az idegen nyelvű könyvesboltban sikerült beszereznem néhány szótárt, mint például hindi-orosz, urdu-orosz, s nekiálltam az indiai nyelvek tanulmányozásának. Mivel a nyelveket saját módszerem szerint tanultam, csak a nyelvtan és a számomra szükséges szavak alapján, már egy hónap alatt elértem azt a szintet, hogy levelezhessek, majd az ismerősöktől eredeti nyelvű újságokat, könyveket kaptam, amelyeket átszótároztam, a nyelveket még jobban megtanultam. Ezen kívül írogatni is kezdtem, verseket, elbeszéléseket. Szüleim semmibe sem szóltak bele.

- Te magad választod meg az életpályád - mondogatták.

Nem szóltak bele az életembe, de nem is érdeklődtek iránta. Az apám mindig későn járt haza, az anyám mindegyre csak a lakással foglalkozott. Bármit is mondtam neki a nyelvekről, a néprajzról, jövőbeni terveimről, ez volt a válasza:

- Én nem értek hozzá, tégy úgy, ahogy jónak látod!

Mindez nagy gondokat okozott nekem, mert csak nehezen tudtam eldönteni, hogy mit is tegyek az érettségi után. Gyors előrehaladásom a nyelvekben az ismerőseim körében nem csak tiszteletet, csodálatot váltott ki, hanem mind inkább gúnyolódtak, és csodabogárnak tartottak. A fiúkat - mint általában a fiatalokat - minden érdekelte, néha-néha még a nyelvek, az idegen

népek is. Ilyenkor többen fordultak azzal a kéréssel hozzám, hogy mutassak be nekik valamilyen írásokat, beszéljek az egyes népekről.

Orosz, angol és hindi szakokra jelentkeztem az egyetemre. Természetesen „helyhiányból” nem vettek fel, bár a többi jelentkezővel ellentétben az indiai nyelvekről, kultúráról nem magyarul, hanem hindiül beszéltem.

Álltam hát tanácstalanul, kitűnő érettségivel, négy nyelv jó, további négy-öt közepes ismeretével, és még további néhányat alapfokon ismerve, és nem tudtam, mit is tegyek. A szüleim most sem szóltak semmit - legalábbis egy ideig, de anyámat a szomszédok mindegyre bujtogatták ellenem:

- Felnőtt férfi, és semmit sem csinál? Magának kell még most is eltartani? - hajtogatták.

Próbálkoztam egy-két helyen, de fizikai munkára, testalkatom miatt, sehol sem vettek fel. Máshol hiába tudtam nyelveket, mert ott olyan személyeket is alkalmazhattak, akik nem tudnak nyelveket. A külkereskedelmi vállalatoknál meg vagy nyelvvizsgát, vagy egyetemi végzettséget kértek.

Egy kora őszi napon megjelent az egyik ismerősünk a hírrel:

- A Nikexnél hajlandóak alkalmazni a nyelvtudásoddal.

- Elfogadom - válaszoltam, s másnap beléptem életem első munkahelyére. Először bonyolító lettem, majd átkerültem az idegennyelvű levelezési osztályra. Itt ültem először írógéphez, és fordítottam először kereskedelmi és műszaki szövegeket, amihez a magyar kereskedelmi és műszaki nyelvet is meg kellett tanulnom. A kolléganőim kezdetben elkényeztettek, nagyon szívesen segítettek, de mihelyt észrevették, hogy több nyelvet tudok náluk, fordult a kocka. Mindig nagyon gyorsan dolgoztam, és amit ők, tapasztalt levelezők, két óra alatt végeztek el, nekem ahhoz alig fél órára volt szükségem. És még hiánynyelveket is tudtam! - ez aztán teljesen kikészítette őket. Nagyon kellemetlenül, kényelmetlenül kezdtem közöttük érezni magam, de igyekeztem ezt nem kimutatni. Minden szabadidőmet a nyelvek gyakorlására fordítottam. Hogy a kiejtést megismerjem, a rádión idegen állomásokat kerestem. Hogy a beszédet gyakoroljam, feljártam a Gellért-egyre, a Halászbástyára, és leszólítottam a külföldieket. Rengeteg külföldi ismerőst szereztem levelezés útján is. A Nikexben dolgozó egyik ismerősömnek, aki képeslapokat gyűjtött, én fordítottam le a leveleit legkülönbözőbb nyelvekre.

1962 januárjában a Magyar Rádió török nyelvű adása szerkesztőségébe írtam, hogy olvassák be a levelem. Reméltem, hogy ilyen módon ismerősre teszek szert Törökországban is. Levelem annyira megtetszett a szerkesztőnőnek, hogy felkeresett a Nikexben, riportot készített velem, majd kapcsolatba lépett az Esti Hírlap egyik munkatársával, aki 1962 márciusában megjelentette a lapban az első újságcikket rólam: „18 év 18 nyelv” címmel.

A cikk megjelenése után az emberek körülöttem teljesen megváltoztak. Egyesek hízelegni kezdtek, mások hitetlenkedve néztek rám. Sokan - különösen a fiatalabbak - kezdtek „kipróbálni”. Valahonnan - bizonyára szótárakból vagy régi könyvekből - előkerestek nagyon ritkán használt, vagy már elavult, régies szavakat, és azokkal álltak elélem. Eleinte nyíltan bevallottam, hogy ezekkel a szavakkal nem találkoztam, és megnéztem a szótárban. Később, amikor már ez az eljárás kezdett dühíteni, egyszerűen vállat vontam. Ekkor összesűgtak mögöttem:

- Persze, csak egy ismerős írt róla, ő pedig nem is tudja a nyelveket.

Időközben államvizsgát tettem - középfokon - németből és oroszból, külkereskedelmi szaknyelvvél bővítve. Ez egy kicsit lecsillapította a kedélyeket.

Egyik nap a TASZSZ budapesti tudósítója keresett fel.

- Olvastam a cikket az Esti Hírlapban, szeretnék elbeszélgetni magával.
- Mire kíváncsi? - kérdeztem vissza.
- Mindenre.

A beszélgetésünk eredményeképpen a Szovjetunió szinte minden nyelvén megjelent egy-egy cikk rólam, majd az alapcikket egy, a moszkvai Lomonoszov Egyetem számára készült, orosz nyelvgyakorlatokat tartalmazó könyvben is lehozták. A hírem egyre terjedt. A Varsói Rádió budapesti tudósítója, a Magyar Rádió angol nyelvű adásának a szerkesztője készített velem riportot, majd különböző lengyel és japán újságok írtak rólam.

Felbátorodva, az Európa Könyvkiadóhoz fordultam. Másnap behívtak, és megbíztak lektorálással. A legkülönbözőbb nyelvű könyveket lektoráltam, és megígérték, hogy idővel fordítást is fogok kapni. Közben jelentkeztem az ELTE orosz-angol-arab szakára. Ekkor már teljesen az irodalom érdekelt. Írtam és fordítottam, de publikálással egyelőre nem is próbálkoztam.

A felvételi vizsgán semmit sem kérdeztek a gimnáziumi tananyagból, hanem oroszul és angolul elbeszélgettek velem a hétköznapijaimról, mert épp a felvételi előtt jelent meg a Nők Lapjában egy cikk rólam: „Egy tizennyolc éves fiatalember tizennyolc nyelven levelez” címmel. Mivel a lap a fényképem is közölte, többen leszólítottak az utcán, a járműveken, és érdeklődtek a nyelvtanulást illetően.

Egyszer megint a telefonhoz hívtak.

Egy fiatal férfi hangját hallottam:

- Vállal japán tanítást? - kérdezte.
- Japánt? - lepődtem meg. - Én is csak most foglalkozom vele komolyabban - magyarázkodtam.
- De hiszen a Nők Lapjában az áll, hogy japánból idén akar levizsgázni.
- Valami tévedés lehet - mondtam, és letettem a kagylót, majd gondosan átolvastam ismét a rólam írt cikket.

Tényleg, Gyenes István azt írta, hogy le akarok vizsgázni japánból. Mindjárt tárcsáztam, de ő nem volt a helyén, ezért levelet írtam neki, amiben felelősségre vontam, hogy miért ír olyasmiket, amiket nem mondtam. Ezzel csak rontja a helyzetemet.

Másnap az Európa Könyvkiadó titkárságán e szavakkal fogadtak:

- Túlzottan elbízta magát. Ahelyett, hogy köszönetet mondana a cikkért, még felelősségre vonja az újságíró.
- De ha nem írt igazat - védekeztem. - És mi lesz, ha most japán fordítást kér tőlem? Ha visszautasítom, azt fogja hinni, hogy a többi, a cikkben felsorolt nyelvet sem ismerem.
- Ez legalább rákényszeríti, hogy japánul is tanuljon meg nagyon gyorsan - jegyezte meg nevetve az egyik szerkesztő, aki éppen belépett az ajtón.

Pár hét múlva behivatott magához az Európa Kiadó egyik szerkesztője, akinek a napokban adtam át lektori jelentésem.

- Azt látom, hogy a nyelvet tudja, de nincs elég irodalmi ismerete. Túl keveset olvasott, és ezért nem tudja kellően összehasonlítani az egyes műveket, a világirodalomban elhelyezni azokat - támadott rám.

- Öt éves korom óta csak olvasok. Nem is játszom, nem utazgatom...

- De senki sem irányította - vágott a szavamba. - Elolvas minden művet, ami a kezébe kerül, legyen az értékes alkotás vagy fércmű.

- Meglehet, hogy sok olyan művet is elolvastam, ami nem tartozik a világirodalom élvonalába - folytattam -, de ahhoz, hogy az aranyszemcséket megismerjük, át kell törnünk magunkat az értéktelen kövek rétegén is...

Megint félbe akart szakítani, de nem hagytam szóhoz jutni.

- ... Ne feledje, hogy még csak tizenkilenc éves vagyok, hogyan ismerhetném az egész világirodalmat?... Egyébként maga is csak a saját nyelvterületét, az olasz, francia és spanyol irodalmat ismeri.

Erre gúnyosan megjegyezte:

- Igen, magáról írtak. A nagy nyelvzseni! De egy művelt társaságban biztosan nem találná fel magát.

Megvontam a vállam, ő meg némileg nyugodtabban folytatta:

- Még lehet magából valaki, ha komolyan nekiáll tanulni.

- Éppen azt akarom tenni. Felvettek az egyetemre.

- Magyarra? - kérdezte kíváncsian.

- Nem, orosz-angol-arab szakra.

- Ott nem kap olyan tökéletes világirodalmi képzést. Igaz, nem is fontos minden nyelvvél foglalkoznia. Majd szakosítja magát az e három nyelven írt irodalomra.

- Majd meglátjuk - mondtam dacosan.

- Várjon egy kicsit - szóló utánam, amikor már majdnem az ajtóban voltam. - Ne haragudjon, de a legutóbbi recenzióját nem fogadtam el. Tán a következő jobb lesz.

Szótlatlanul jöttem ki tőle, s a folyosón cigarettára gyűjtöttem. Akkor dohányoztam először.

Otthon, legnagyobb meglepetésemre, az Európa Kiadótól pénzküldemény várt. Mégpedig több, mint amennyire számítottam. Egy levelet is mellékeltek hozzá:

„Csodálkozva és meglepődéssel tapasztaltuk, hogy a nyelveken kívül az irodalommal is ismerkedik, és a korához képest széleskörű ismeretekkel rendelkezik, ezért a honoráriumot megemeljük. Európa Könyvkiadó igazgatóhelyettese.”

Meglepetten vettem kézbe, a korábbi szemrehányás, figyelmeztetés után, a pénzt és a levelet, de természetesen nem reklamáltam.

Otthon továbbra sem szólt bele senki sem a dolgaimba. A napjaim szörnyen egyhangúan teltek egészen 1962. augusztus 1-jéig, amikor életemben először külföldre, Lengyelországba utaztam. Nagyon féltem, mert először kerültem idegenek közé. Mindaddig magyarok között laktam, igaz, néha-néha szót váltottam külföldiekkel is, de ezúttal csak idegen nyelven voltam kénytelen beszélni.

A kint töltött egy hónap alatt belejöttem a lengyel nyelvbe, és annyira átvettem a lengyeles kiejtést, hogy hazafelé jövet már nem tudták eldönteni, ki is vagyok. A magyarok Magyarországon élő lengyelnek, a lengyelek pedig Lengyelországban élő magyarnak tartottak. A szavakat már nem kellett keresgélnem, elkezdtem lengyelül gondolkodni.

Egyetemi tanulmányaim elég jól kezdődtek. Az évfolyamtársaim és a tanárim többsége olvasta a rólam megjelent cikkeket. Az orosz beszédgyakorlatokat vezető fiatal tanársegéd - akinek pedig rosszabb volt a kiejtése, mint nekem - a szemeszter végén így szólt hozzám:

- Megérdemelné akár a hatost is, de én csak hármast adok.

- Miért? - dühödtem fel.

- Nem járt be rendesen az óráimra.

- Talán a nyelvvizsga letétele után kezdjem előlről tanulni a nyelvet? - tiltakoztam, de ez mit sem segített. Az indexbe hármás került.

Az orosz irodalmat előadó professzornő külön behívott magához:

- Az egész csoportban a legjobban tud oroszul, de képtelen elemezni az Igor-éneket. Ha megígéri, hogy a következő szemeszterben pótolja a mulasztást, most átengedem.

- Buktasson el, ha a többiek mind jól emlékeznek a jelzőkre - vágtam ki az asztalra az indexemet. A nő csak nevetett, és beírta az egyest. Az évfolyamtársaim többsége elégedetten vette tudomásul leszereplésemet, csak egy-két személy érzett együtt velem.

Az Európa Kiadó szerkesztői nem törődtek egyetemi osztályzataimmal, kizárólag a végzett munkám után fizettek.

Lengyelországi utammal megnőtt az önbizalmam, és kezdtem az angol és arab professzorok előtt is kimutatni, hogy mit tudok. Mindössze hárman voltunk az évfolyamon, akik arabot tanultunk. Mukhtar, az egyiptomi tanár, akivel nyelvgyakorlatunk volt, csodálkozva hallgatta szép, arabos kiejtésemet, és megkaptam tőle az ötöst. Germanus professzortól is ötöst kaptam arab irodalomból, ellenben az arab nyelvészetet tanító professzor mindenképpen az ősi arab nyelv vizsgálatára akart rávenni, ami sehogyan sem tetszett nekem. Engem a modern nyelv és irodalom érdekelt.

- Igaz, hogy nagyon jól tudod a nyelvet, de a középkori arab nyelv ismeretlen előtted, ezért csak négyest adok.

Ekkor már azon gondolkodtam, hogy hogyan tudnám abbahagyni a tanulmányaimat, hiszen Germanus professzor éppen akkor vonult nyugdíjba, engem pedig az irodalmon kívül már semmi sem érdekelt. A nyelv nem cél, hanem csak eszköz volt számomra.

- Otthagynom az egyetemet - mondtam egyik nap anyámnak.

Ő először tiltakozott, de mert hajthatatlan voltam, csak vállat vont. Bementem a dékáni hivatalba, de nem voltak hajlandók kiírni. Többször is kijött hozzám az egyetemi KISZ megbízottja, próbált rábeszélni, hogy ne lépjek ki. Az évfolyamtársaim is a nyakamra jártak, de én megmakacsoltam magam, mert úgy éreztem, hogy az egyetem nekem semmit sem ad. Ha a hétköznapi nyelvet akarom megtanulni, és a külkereskedelemben dolgozni, akkor nem a Bölcsészettudományi Karra van szükségem; ha pedig író, műfordító akarok lenni, akkor nincs szükség semmiféle iskolára, egyetemre, hiszen ha az embernek nincs írói tehetsége, azt nem lehet megtanítani. Sokáig töprengtem, hogy maradok-e vagy otthagynom az egyetemet, és hogy utána mit fogok kezdeni. Egyrészt vonzott az irodalmi munkásság, az írás és a fordítás. Reménykedtem benne, hogy ilyen sok nyelv tudásával az irodalomból is meg fogok tudni élni.

Végül elhatároztam, hogy tényleg otthagynom az egyetemet, bárhogyan is tartanak vissza. Egyszerűen nem mentem el a vizsgákra, így automatikusan ki kellett írniuk.

Soha nem bántam meg azóta ezt a lépésemet!

Soha senki sem kért tőlem diplomát. A külkereskedelmi vállalatoknál elég volt a nyelvvizsga, míg a szépirodalom területén, a szerkesztőségekben, kiadóknál csak azt nézték, hogy mit tudok, illetve, hogy... vannak-e ismerőseim.

Még egyetemre jártam, amikor megszakadt a kapcsolat az Európa Könyvkiadóval.

Egy alkalommal, vizsgaidőszakban négy vastag könyvet adtak lektorálni, hiába tiltakoztam ellene, hogy most tanulnom kell, a szerkesztő gúnyosan jegyezte meg:

- Ha ilyen nagy nyelvzseni vagy, akkor neked mindent nagyon gyorsan kell hogy menjen.

Kellettlenül átvettem a könyveket, és még ott, a szerkesztőségben belelapoztam mindegyikbe. A haragom még nagyobb lett, amikor meglepetten tapasztaltam, hogy az egyik könyv portugál nyelvű volt.

- De hiszen portugálul nem tudok. Még csak portugál szótáram sincs - jegyeztem meg dühösen.

- A portugál annyira hasonlít a spanyolra, hogy biztosan meg fogod érteni - mulatott a szerkesztő.

A könyveket, a portugál kivételével, elolvastam, és megírtam a lektori jelentést. Vártam a vizsgáim végét, hogy utána majd nekiállok a portugálnak is. Anyám, látva idegességemet, az egyik nap fogta a könyveket, és bevitte a kiadóba:

- Nem engedem, hogy a fiamat így tönkretegyék ennyi munkával - vágta a könyveket a szerkesztő asztalára.

- Rendben. Nem fogjuk megterhelni, ezentúl egyáltalán nem kap tőlünk munkát, keressen máshol alkalmat!

Anyám szótlánul eljött, és otthon kijelentette:

- Az Európával nincs már kapcsolatod.

Először dühített a dolog, de lassan belenyugodtam, hiszen nekem sem az volt a vágyam, hogy állandóan csak lektori jelentéseket írjak. Talán a szívem mélyén magam is költő és versfordító akartam lenni, és ilyen fiatalon még nagyon is bíztam képességeimben és erőmben.

Egyre-másra készültek a fordításaim, saját verseim, de képtelen voltam rászánni magam, hogy személyesen bemenjek valamelyik kiadóba vagy szerkesztőségbe. Műveimet csak postán küldözgettem be. A válasz vagy az volt, hogy „sajnos, nem üti meg a folyóiratunk szintjét, ezért nem tudjuk közölni”, vagy: „olyan sok anyag van nálunk, hogy véges határidőn belül a beküldött munkáinak publikálására nem vállalkozhatunk”, vagy: „fordításai nagyon mivesek, de ilyen témájú versekkel mi nem foglalkozunk, ezért visszaküldjük. Próbálkozzon más szerkesztőségekben!” Voltak olyan esetek is, hogy a beküldött anyagot mindenféle kísérőlevél nélkül küldték vissza.

Otthon egyre feszültebb lett a hangulat, hiszen a szüleimen „élősködtem”, ezért elhatároztam: az IBUSZ-nál próbálkozom. Éppen elindítottak egy kéthetes tanfolyamot kisegítő idegenvezetők számára. Azt sikerült is elvégezni, és félretéve egy időre a szépirodalmi műveket, idegenvezető lettem. Az első két csoporttal, akik csak átutazóban voltak Budapesten egy-egy napra, minden rendben is volt. Később azonban kezdett ez a munka szörnyen idegesíteni.

- Maga lengyel, ugye? - fordult az egyik utas hozzám egy lengyel csoportból.

- Az őseim azok voltak - feleltem.

- Akkor megérthet minket. Ezek a magyarok olyan furcsák - folytatta az előbbi utas, majd közbeszólt egy másik.

- Nem annyira barátságosak, mint a lengyelek.

Én csak vállat vontam, és továbbmentem, mert magyar lévén, a magyar viselkedés nekem természetesnek tűnt. Később, a Balaton partján, egy ukrán csoportot vezettem. Itt tapasztaltam életemben először a nemzetiségi ellentéteket, ugyanis a csoport tagjai a volt lengyelországi területekről származtak, voltak közöttük lengyelek és oroszok is. Semmiképpen sem akartak egymás mellett ülni. Az oroszoknak és a lengyeleknek külön-külön asztalt kellett beállítani.

- Ugye, az ukrán nyelv sokkal szebb, mint a lengyel vagy az orosz? - kérdezte tőlem egy fiatalasszony.

- Szerintem minden nyelvben van valami szépség. Az egyikben épp a keménység, a másikban meg a lágyság - igyekeztem senkit sem megsérteni, de ez az ukránoknak nem tetszett. Ezután nem voltak hajlandók megérteni azt, amit oroszul vagy lengyelül mondtam nekik, pedig az ukránnal a beszédben ekkor még nehézségeim voltak. Szerencsére hamarosan felváltott egy kollégám, aki több éve lakott Magyarországon, de az apja lengyel, az anyja pedig ukrán volt, így csak az oroszokkal lehetett nemzetiségi vitája, viszont a csoportban csak két orosz volt, és ők nem akadékoskodtak túlságosan.

Hamar kezdtem megenni ezt a munkát, annál is inkább, mert semmi időm nem jutott sem a nyelvtudásom továbbfejlesztésére, sem a fordításra vagy írásra.

Kora ősszel felmondtam.

Hosszú benső vívódás után ismét bementem az Európa Kiadóba, remélve, hogy elfelejtették korábbi ügyünket, és ismét alkalmaznak.

- Magára nincs szükségünk - volt a főszerkesztő véleménye. - Egyszer már elhagyott minket, most is ezt akarja tenni? Egyébként is, maga egy nyelvet sem tud igazán, azokkal a nyelvekkel nem dolgozhat, mindössze arra jók, hogy önt, mint egy kiállítási tárgyat, mutogassák.

Ezek után egy időre magamba zárkoztam, senkivel sem voltam hajlandó érintkezni, de végül megfogadtam, hogy csak azért is megmutatom mindenkinek, ki vagyok és mit ér a tudásom!

Csak ismerőseimnek mutogattam az írásaimat, fordításaimat, és továbbra is ismeretlenül küldözgettem be a szerkesztőségekbe, természetesen csak nagy ritkán sikerült elfogadtatni közlésre egy-két verset, de közlésükre csak nem került sor.

Egyik romániai ismerősöm, egy magyar műfordító egyszer eljött hozzánk és átnézte a fordításaimat.

- Nagyon jól fordítasz, de miért nem publikálsz? - csodálkozott.

- Képtelen vagyok kunyerálni. Ha egyszer azt mondják, hogy nem kell nekik, én nem kopogtatok még egyszer.

- Ennyire gőgös vagy? - nevette el magát. - Akarod, hogy elmenjünk Áprily Lajoshoz? Ő biztosan segít.

- Majd egyszer - mondtam. Természetesen sohasem mentünk el.

(Péter ekkor kezdett a litván nyelv iránt érdeklődni. Nagy érdeklődéssel olvasgatta litvánból készült fordításaimat. Én mit sem sejtve mutogattam neki azokat. Csak úgy egy év múlva szereztem róla tudomást, hogy néhány fordításomat kivitte Romániába, és ott, saját neve alatt,

megjelentette. Lehet, hogy csak azért, mert akkor nem publikáltak ott magyarországi szerzőktől? - szeretném ezt hinni...)

Amikor már nagyon elkedvetlenedtem, hogy semmi sem sikerül, összeszedtem minden bátorságomat, és bementem a Kossuth Kiadóba, Nyíró Józsefhez.

- Hallottam már magáról - fogadott a Szépirodalmi Osztály főszerkesztője. - Tudom, igen sok nyelvet tud, és irodalmi téren szeretne érvényesülni.

- Igen - mondtam halkán. - Gondolom, hogy az Önök kiadójában dolgozhatnék.

- Állandó állást nem tudok biztosítani, esetleg lektorálhatna nekünk. Később fordítással is megbízhatjuk.

- Akár azonnal megkezdhetném a munkát - mondtam reménykedve. - Tudnának megbízást adni?

- Egyelőre csak próbára adnék ki pár könyvet lektorálni - mondta a szerkesztő.

- Az Európának már lektoráltam több mint egy évig.

- Igen, de abbahagyta. Talán nem voltak megelégedve a munkájával?

- Inkább az volt a baj, hogy egyszerre túl sokat adtak, még hozzá vizsgaidőszakban, és nem tudtam idejében elvégezni a munkát - védekeztem.

- Rendben - mondta nyugtatóan a szerkesztő. - Amennyiben jól megcsinálja, fizetünk érte, és utána további munkát is adunk.

Az egyik könyvszekrényhez lépett, amiben a külföldről legutóbb beérkezett újabb könyvek álltak, és kiválasztott egy arab, egy spanyol és egy német nyelvű könyvet.

- Pontos határidőt nem adok, de szeretném, ha legalább két hónap múlva visszahozná ezeket, a lektori jelentésekkel együtt.

Elhatároztam, hogy egy könyvre maximum egy hetet szánok.

Boldogan léptem át a kiadó küszöbét, és a könyveket már hazafelé, a villamoson átnéztem. Az arab egy modern elbeszéléskötet volt, a másik kettő regény. A spanyol egy jól ismert író műve volt, a névre és a címre már nem emlékszem. A német író még nem ismertem.

Mindhárom könyv megnyerte a tetszésemet, ezért pozitív jelentést írtam róluk. Részletesen leírtam tartalmukat, a szerzőkről is rövid életrajzokat adtam, majd alaposan elemeztem a műveket. Boldogan vittem vissza egy hónap múlva a kiadóba, érezvén, hogy jó munkát végeztem. Legnagyobb csalódásomra a főszerkesztő nem volt benn.

- Szabadságon van - mondta a titkárnője.

- A próbalektorálást hoztam be - mondtam kissé félénken.

- Tegye csak ide le, mihelyt bejön a szerkesztő elvtárs, átadom.

- És én mikor kapok választ?

- Úgy egy hónap múlva érdeklődjön.

Nagyon kedvetlenül mentem haza. Később meg reménykedve vártam a találkozást, mert egyre biztosabb voltam a dologban.

- Hát, gratulálok - mondta a szerkesztő, amikor beléptem hozzá. - Nagyszerű munkát végzett. Beismerem, hogy amikor átadtam a könyveket, nem számítottam ilyen jelentésre.

Felcsillant a szemem.

- Akkor adnak további megbízásokat is?

- Igen - tette a szerkesztő a vállamra a kezét.

- És mikor?

- Azt még nem tudom. Látja - mutatott a szekrényben sorakozó művekre -, ezekhez van már lektorom.

Még mindig bizakodva kérdeztem:

- Jelentkezzem egy hónap múlva?

- Nem fontos. Mihelyt lesz valami, kiértésítjük. A lektori jelentésekért a honoráriumot majd postázzuk. És legyen szíves, még egyszer nevezze meg az összes nyelvet, amelyiken lektorálást vállal!

Miután lediktáltam neki a húsz nyelvet, hitetlenkedve nézett rám:

- És mindegyiket egyformán tudja? Én képtelen lennék ennyi nyelvet megtanulni.

Köszöntem, kimentem. Még hallottam, amint a szerkesztő a titkárnőjének mondja:

- Nem tudom, mennyire beszél igazat ez a gyerek.

- Talán tényleg tudja - mondta a nő. A többi szavát már nem értettem.

Néhány nap múlva tényleg megkaptam az ötszáz forintot a három lektori jelentésért, de további megbízást mindmáig nem kaptam, habár azóta már több, mint harminc év telt el. Közben a szerkesztőséget átszervezték, és a legutóbbi idők nehéz gazdasági helyzetére hivatkozva állandóan csak türelemre szólítanak.

Mivel irodalmi téren nem tudtam kamatoztatni tudásomat, jelentkeztem az Erőmű Beruházási Vállalatnál orosz tolmácsnak. Éppen akkor építették a százhalombattai erőművet.

Késő ősszel kerültem Százhalombattára, ahol orosz mérnökök, technikusok vezetésével folyt a munka. Rajtam kívül még három tolmács dolgozott ott. Amíg az irodai fordításokat bízták rám, minden rendben is volt, de mihelyt ki kellett mennem az emberek közé, több nehézségem akadt, sőt, mulatságos esetek is történtek velem.

- Gyere el a fáradtolaj-szivattyúhoz - hívott egyszer az egyik orosz technikus.

Végigjártam több szivattyú helyét, de az illetővel csak nem találkoztam, majd visszamentem az irodába, ahol a kollégáim azzal fogadtak, hogy már többször is telefonáltak értem a fáradtolaj-szivattyútól, mert valami meghibásodott, és sürgősen ki kell javítani, a magyar munkások azonban egyáltalán nem tudnak szót érteni az orosz szakemberekkel.

Ebben a percben szólalt meg ismét a telefoncsengő.

- Vedd fel te - mondták. - Biztosan téged hívnak.

Így is volt. Miután elmagyarázták, pontosan hová menjek, nevetve mondtam a telefonba:

- Mindjárt ott leszek.

Ez alkalommal tényleg megtaláltam a nevezett helyet, és segítségével sikerült is elvégezni a szükséges munkát.

Ugyanitt tanultam meg, hogy másképpen mondják oroszul, ha valamilyen folyékony anyagot kell felmelegíteni, és másképpen, ha egy helyiséget kell kimelegíteni. Annak ellenére, hogy alapjában véve utáltam ezt a helyet, sok érdekes dolgot tanultam meg itt, és ez mintegy alapot nyújtott nekem a későbbi műszaki fordítói működésemmel - de csak nem tudtam lemondani a szépirodalomról. Amikor csak egy kis szabadidőm volt, verseket és elbeszéléseket fordítottam. Ez az egyik tolmács-kollégámnak egyáltalán nem tetszett.

- Inkább tanulmányozd az itt felszerelt gépek működését - figyelmeztetett többször is, de fittyet hánytam rá. Talán ezért is küldött, mint a legidősebb tolmács, mindig a legbonyolultabb gépekhez, sőt, amikor beálltak a fagyok, a havazás, nekem kellett feljárnom az állványokra is. Lassan azon kezdtem gondolkodni, hogyan is hagyhatom ott ezt a munkát. Bementem a budapesti központba, hogy felmondjak, de nem fogadták el, mert előzetesen egyéves szerződést kötöttünk. Próbáltam kissé lazábban végezni a munkámat, ezért, azt gondolva, hogy fáradt vagyok, beosztottak éjszakára, amikor csak ügyeletben kellett lenni, ha netán akad valami fordítani való, de az oroszok ilyenkor általában nem voltak benn. Nekem így sem jött meg a kedvem ehhez a munkához, ezért két napig be sem mentem. Végül aztán eljöttem: „kilépett” beírással a munkakönyvemben. Igaz, ezt a „kilépett” bejegyzést akkor, amikor az ember még nem választhatta meg eléggé szabadon a munkahelyét, mindenki nagyon rossz szemmel nézte. Később elég sok kellemetlenségben volt ezért részem, de mit sem törődtem vele, mert egy célom volt, az, hogy szépirodalmat fordítsak és publikáljak.

Megintcsak otthon maradtam, tanultam a nyelveket, rengeteget olvastam, fordítottam, írtam, de publikálni csak nagy ritkán sikerült valamit. Egy ilyen nyári napon futottam össze véletlenül S. Jutkával, egyik volt iskolatársammal, aki a Rádiónál dolgozott.

- No, hogy megy a munka, te, nagy zseni? - szólított meg.

- Sehogy, sehol sem akarnak publikálni - válaszoltam fel neki a kudarcaimat.

- Tudod, a Rádió Irodalmi Osztályán dolgozik az egyik ismerősöm, B. László. Fordító. Csak franciául tud, esetleg szüksége lenne a te nyelvtudásodra is. Ha eleinte nyersfordításokat is készítenél neki, jó ugródeszka lehetne a számodra. Keresd fel - tanácsolta Jutka.

Még aznap telefonáltam a Rádióba. Egy kedves női hang közölte: B. László nem állandó munkatársuk, hanem csak külső szerzőjük. Megadták a lakáscímét és a telefonszámát.

- Dabi István vagyok - mutatkoztam be a telefonban.

- Aha, maga az, aki sok nyelvet tud, - mondta vidáman. - Már vártam a jelentkezését, mert Jutka beszélt nekem magáról.

- Lenne egy pár ajánlatom, vagy ha azok nem felelnek meg... - mondtam.

- Majd személyesen beszélünk róla - szakított félbe László. - Holnap legyen az Astoria presszójában.

A megbeszélte idő előtt fél órával már ott ültem az egyik sarki asztalnál, amire kivettem néhány, rólam írt cikket és pár fordításomat. Úgy gondoltam, az lesz a legjobb, ha mindjárt megmutatom, mit is tudok. Könyvet olvastam, de gyakrabban néztem az ajtót, mint a könyv lapjait. Mindig nagyon nehezen kötöttem ismeretséget, különösen, ha az én munkámról volt szó. Váratlanul egy nem túl magas, elég kövér férfi állt meg előttem. Kezét nyújtotta:

- László vagyok.

Mihelyt leült, megkérdezte:

- Mit iszol? - majd ránézett az asztalomon álló üres sörösüvegre meg a kávéra, magának is rendelt, és nekem még egyszer ugyanazt.

Meglepett, hogy mindjárt letegezett. Én huszonhárom éves voltam, ő lehetett harmincöt.

- Megmutassam a cikkeket, amiket rólam írtak? - kérdeztem.

- Nem fontos, a magyarokat olvastam, a többit pedig úgysem értem meg. Mutassál inkább pár fordítást!

- Tessék, lengyelből, németből, vietnámiból - nyújtottam át neki pár lapot. László kétszer is elolvasta azokat.

- Nem rosszak, bár még lehetne rajtuk itt-ott csiszolni - állapította meg.

- Minden fordításon lehet csiszolni - vettem közbe. - És még azt is figyelembe kell venni, hogy az eredetit akarjuk-e visszaadni magyarul a lehető legpontosabban, vagy az eredeti alapján egy, a magyar verselésnek megfelelő, a magyarok számára érthető, magyarnak ható művet hozunk létre.

- Igen, de sohasem szabad elfelejteni, hogy ez mégsem eredeti mű, hanem csak egy fordítás.

- Miért csak fordítás? Véleményed szerint - egyszerre bátran visszategeztem - a fordítás nem lehet olyan értékes műalkotás, mint egy eredeti? Arany János, Petőfi Sándor, Szabó Lőrinc és a többiek fordításai nem műrecek?

- Hol vagy te ezektől a költőktől? - kérdezte László kissé gúnyosan, de nem hagyott szóhoz jutni, mert biztosan arra gondolt, hogy megsértődhetek. - Úgy hallottam, hogy tudsz vietnámiul. Most a vietnámi háború miatt itt népszerű a vietnámi irodalom. Próbálkozhatnánk vele.

- Tudom - feleltem. - De anyagom nincs.

- A vietnámi nagykövetségtől kaptam néhány művet. Itt van ez a színdarab, amit átdolgozhatnánk a Rádióknak - nyújtott át egy könyvet. - Olvasd el, és írd le először a tartalmát!

- Fordítani nem kell? - lepődtem meg. - Csak a tartalom elég lesz?

- Fordíts le belőle pár oldalt! Pontosabban, készíts nyersfordítást, majd én átirom versnek.

- Jól van - egyeztem bele, habár úgy véltem, hogy magam is le tudnám fordítani versben.

- Nem nagyon sürgős, de talán egy hónapon belül kaphatok belőle valamit, ugye? - kérdezte László, majd másról kezdett beszélni.

Annak ellenére, hogy a vietnámiban egy-egy szónak nagyon sok, teljesen ellentétes jelentése van, a munka elég könnyen ment. Igaz, volt korábban egy vietnámi barátom, aki a nyelvtanulás kezdetén sokat segített.

Ha jól emlékszem, három hét alatt le is fordítottam a színdarabot. László közben néhány színházban is járt, hátha bemutatják, de mindenütt visszautasították. Állítólag a Rádió Irodalmi Osztályának szerkesztőségében is csak azt az ígéretet kapta, hogy ha az egész darab készen lesz, akkor nézik át, és esetleg valamikor bemutatják. Mindez nem vette el a kedvünket. László kétnaponta megmutatta a már kész fordítását. Én néha-néha belekötöttem, hogy túl messzire megy az eredetitől, de ő ilyenkor azzal védekezett, hogy a magyarok számára Vietnám teljesen idegen világ, ezért, hogy megértsék, sok mindent el kell venni, de ugyanakkor sok mindent hozzá is kell adni. Végül aztán már nem vitatkoztam vele.

Amikor készen lett az egész munka, a nyersfordításomat visszaadta.

- Ezt őrizd meg magadnak - mondta. - Ami pedig a kész művet illeti, a kettőnk nevéen fog szerepelni a fordítás, és a honoráriumból fele-fele arányban részesülünk.

A hangjátékot, aminek László átírta a színdarabot, csak tízegynéhány évvel később mutatták be, és csak B. Lászlót tüntették fel fordítóként. Én a honoráriumból nem kaptam egy fillért sem. Véletlenül szereztem róla tudomást egy ismerősömtől, mert akkor már külföldön éltem.

A vietnámi színdarab lefordítása után nem szakadt meg a kapcsolatunk.

- Tudod, hogy én katolikus vagyok, az Ecclesia Könyvkiadóban jelennek meg a könyveim, és a Katolikus Szóban is publikálok. Nincs kedved a világ különböző katolikus lapjaiból válogatást írni az ott megjelent cikkekről, és közölni nálunk? - javasolta egy találkozásunkkor.

Örömmel kaptam az alkalmon, hiszen minden fillérre szükségem volt. Így kezdődött meg a kapcsolatom a Katolikus Szó-val, habár én református vagyok.

Eleinte csak Lászlónak adtam át a kész cikkeket, majd amikor ő külföldön volt, levélben küldtem be a szerkesztőségbe. Egyszer behivatott a főszerkesztő.

- Nagyon örülök, hogy dolgozik nekünk - mondta üdvözlésül.

Feszélyeztetten ültem, nehezen tudtam kinyögni néhány szót.

- Nem lenne kedve az Ecclesia kiadónak fordítani külföldi katolikus íróktól?

- Szívesen - mondtam halkán.

- Maga mindig ilyen szerény? - kérdezte. - Én csak Lászlótól hallottam magáról. Mondjon már pár szót!

- Nincs értelme, a fordításaim majd tanúskodnak rólam.

László, amikor tudomást szerzett a beszélgetésről, mindjárt felajánlotta az együttműködést:

- Te még nem fordítottál ennek a kiadónak, biztosan jobb lesz, ha én átjavítom a fordításaidat az ő ízlésük szerint. De mi legyen az első könyv, amit lefordítunk?

- Lefordítunk? - lettem kissé dühös. - A prózát én magam lefordítom. Te esetleg csak tanácsot adhatsz.

- Jól van, jól - nyugtatott meg.

Spanyolországi pappal leveleztem éppen, aki elküldte a könyvét, amit a fiatal házások számára írt. Nagyon gyorsan lefordítottam és átadtam Lászlónak, akinek tetszett a könyv. A Kiadóban is tetszett, de volt a szövegben néhány olyan, enyhén politikai tárgyú rész, amit ki kellett volna hagyni, ám a szerző nem egyezett bele. Így e kísérletünk is meghiúsult.

A Katolikus Szó közben rendszeresen közölte cikkeimet, ismertetéseimet, amiért havi 500-1500 forint között kaptam. Mivel továbbra is a szüleimnél laktam, ahol megvolt a kosztom, a honoráriumot főképpen levelezésre költöttem. Rengeteg külföldi levelezőtársam volt. Ez főként a nyelvek gyakorlásában jelentett nagy segítséget, hiszen még akkor sem lehetett teljesen szabadon utazgatni a nagyvilágban. A külföldi ismerőseimtől sok újságot és könyvet kaptam. Lengyelországból, Csehszlovákiából, Bulgáriából sokan vendégeskedtek nálam, ami szintén segített, hogy jobban megtanulhassam a nyelveket, illetve gyakorolhassam azokat.

Néhány színdarabot is lefordítottam, egyet elküldtem többek között a miskolci színháznak. Igaz, a beküldött darabot nem fogadták el, de a dramaturgtól a legnagyobb meglepetésemre a következő rövid levelet kaptam: „Örömmel vettük érdeklődését a színházunk iránt. A nekünk

postázott színdarabot sajnos nem tudjuk bemutatni, azonban az a véleményünk, hogy jól fordít. Ezért kérjük, küldjön nekünk további színdarabokat.”

A kapott levél boldoggá tett, és erőt adott a további munkához. Lefordítottam pár színdarabot, és elküldtem azokat Miskolcra, de - természetesen - egyiket sem fogadták el. Miért? - nem indokolták, csupán mindig ez volt a válasz: „Nem fér az idei tervünkbe. Kérem, küldje meg később!”

Az egyik színdarabot, amelyikről a miskolci színház dramaturgja azt írta: nagyon jónak találja a művet és a fordítást egyaránt, elküldtem a Rádió Dramaturgiai Osztályának. Legnagyobb meglepetésemre pár nap múlva írt Maráz László, aki behívott magához.

- A beküldött színdarabot elolvastam, és megállapítottam, hogy van fordítói tehetsége, de ezt a művet nem tudom bemutatni vallásos témája miatt.

- De hiszen a darab senkit sem beszél rá, hogy harcoljon a kommunisták, az ateisták ellen, hogy terjessze a vallás tanait, épp ellenkezőleg - magyarázkodtam.

- Én azt olvastam ki belőle, hogy a vallás elvakultan olyan fogadalomra készíti az embert, amit nem tud betartani, és ezért még gyilkosságra is vetemedhet - támadott rám egyre hevesebben Maráz „elvtárs”.

- De hiszen „A fogadalom” című művében Bernardo Santareno portugál szerző épp az ellen lázad fel, hogy a főszereplő, Maria szüzességi fogadalmat tesz, amit nem tud betartani. A darabban a bigott vallásosság csap össze a józan ésszel - védekeztem.

- Nekünk viszont nem kell egy, a Salazar diktatúrájában élő szerző műve, a mi kommunista erkölcsünk nem engedi meg, hogy egy fasiszta ország műveit mutassuk be - erősködött a szerkesztő.

Én csak nevettem ezen az érvelésen.

Maráz László, miután kissé lecsitult, azt javasolta, hogy egy észts hangjátéknak készítsem el a nyersfordítását - oroszról! A kérés meglett, ezért értetlenül fordultam hozzá:

- A nyersfordítást, ráadásul oroszról? Hiszen tudok észtsül! Az imént mondta, jól fordítok. Miért nem csinálhatnám meg mindjárt a műfordítást?

- Nálunk az a szokás, hogy minden darabról készítünk nyersfordítást, azt lektorálják a szerkesztők, és annak alapján választjuk ki azokat a műveket, amiket lefordítatunk.

- És van kilátás arra, hogy ezt majd én fordíthatom le? - kérdeztem óvatosan.

- Mindenre van remény - mondta mosolyogva. - Egyébként hol dolgozik?

- Sehol. Csak fordítok. Néha itt-ott publikálok.

- Hol publikál a leggyakrabban? - kíváncsiskodott.

- A Katolikus Szó-ban.

- Majd meglátjuk, majd meglátjuk - mondta kissé zavartan. Rövid szünet után hozzátette: - Tudja, a mi Rádióknak az a feladata, hogy az új kor embereit nevelje, nem pedig régi babonákkal táplálja őket. Mindenesetre jelentkezzen, amikor a darabbal készen van.

A hangjáték nagyon egyszerű nyelven volt megírva, hétköznapi történet volt. Igazából nem találtam túl érdekesnek ahhoz, hogy itt bemutassák, véleményt nem is írtam róla, csak a nyersfordítást készítettem el.

- Ilyen gyorsan készen is van? - lepődött meg a szerkesztő, amikor a fordítást átadtam neki.

- No, milyennek gondolja?

- Nem is tudom. Elolvasom és döntök.

Egy hónap múlva megint behívott.

- Ez a fordítás nem sikerült olyan jól, mint az előbbi - mondta. - Nem fogadhatom el műfordításnak. Egy ismert fordítónk majd átírja.

- Nem érdekel, hiszen csak nyersfordítást kért - mondtam közömbösen.

- Azért a honoráriumot megkapja - mondta mintegy vigasztalóan. - Menjen át a pénztárba!

Ott leszámoltak nekem nyolcszáz forintot.

Két hét múlva a Kossuth Rádióban véletlenül meghallottam, hogy bekonferálták a fenti hangjátékot. Kíváncsian vettem elő a fordításomat, hogy összehasonlítsam azt a „műfordítás”-sal.

Már a legelején meglepett, hogy azt mondták: fordította Maráz László, habár megígérte, hogy az én nevem, mint a nyersfordítás készítőjéé is szerepelni fog. Ezért még kíváncsibban figyeltem az előadást. Egyre dühösebben tapasztaltam, hogy alig egy-két mondatot írtak át, a többi - szinte végig - az én szövegem volt. Felháborodottan telefonáltam be a Rádióba.

- Sajnos, Maráz Lászlót nem tudom adni, tegnap külföldre utazott - mondta a titkárnője. - Jelentkezzen három hét múlva.

Akkorra azonban lehiggadtam, mégis betelefonáltam neki, de csak ennyit mondtam:

- Kérem, máskor ne adjon nekem semmiféle munkát. Léteznek még más szerkesztőségek és szerkesztők is.

Felbátorodva kisebb-nagyobb sikereimen, ismerőseim unszolására bementem az Európa Könyvkiadó Szovjet Irodalom Szerkesztőségébe. G.Zs. fogadott:

- Már hallottam magáról - mondta. - Talán dolgozni akar nekünk? Lektorálást tudnék adni.

- Nem kell. Fordítani akarok - mondtam határozottan.

- Tudja, előbb próbafordítást kell készíteni.

- Állok elébe!

Ekkor lépett be az irodába egy nálam alig idősebb férfi.

- Engedd meg, hogy bemutassam Dabi Istvánt, aki sok nyelvet tud, és fordítani akar nekünk - mondta G.Zs. a belépőnek. - Ő B. E. az Akadémia Irodalomtudományi Osztályán dolgozik, nyelvész és fordító, lengyelül, litvánul, oroszul, csehül tud, de fő területe a litván irodalom. Magyarországon csak ő fordít litván eredetiből.

- Én is tudok litvánul és lettül is - vágtam közbe. - Ha ő egyedül fordít, talán nekem is lesz helyem.

- Megpróbálhatjuk - mondta G.Zs. - Épp van nálam egy új Pergale, pároldalas kézirat. Fordítsa le, majd a barátom átnézi. Ha jónak találja, pár elbeszélést beveszünk az idei Égtájak-ba.

- Mikorra kell megcsinálnom? - kérdeztem lelkesen.

- Talán a jövő hétre. Akkor otthon leszek - fordult hozzám kedvesen B. Endre.

A fordítást aránylag gyorsan megcsináltam, majd pár napra eltettem „érni”. Nagyon könnyű szöveg volt, sok párbeszéddel. Amikor ismét elővettem, egy-két mondatot javítottam benne, aztán letisztáztam.

Izgatottan vártam a találkozást, mert reméltem, hogy bekerülök az Európa Könyvkiadó fordítói közé. Délután háromra volt megbeszélve, hogy elmegyek B. E-hez. Egy belvárosi ház harmadik emeletén lakott. Nagyon sötét volt a folyosó, és én nem találtam meg a villanykapcsolót. Sokáig barangoltam, míg rábukkantam a lakásukra.

- Készt - volt a házigazda első szava. - Háromra kérttem, és már három perccel elmúlt három.

E pillanatban a háta mögött megjelent a felesége a két kisgyerekekkel.

- Legyen szíves levenni a cipőjét! Nem szeretem, ha behozza a mocskot az utcáról - szólt rám a nő.

Nem voltam ehhez hozzászokva, de szófogadóan levettem a cipőm és ráléptem a rongyokra, amiken úgy kellett végigsiklanom a parkettán. Ez elég nehéz volt, mert legalább három szobán vezettek át, amelyekben elég nagy volt a rendtelenség. Beléptünk egy kis dolgozószobába, az asztalon, az íróasztalon, a padlón nagy összevisszaságban könyvek, szótárak, folyóiratok hevertek. (Most, amikor én is csak írással, fordítással foglalkozom, nálam ugyanilyen „had-színtéren” képzelné magát egy nem szakmabeli.)

A házigazda le sem ültetett, mindjárt megkérdezte, hogy hol tanultam litvánul és lettül.

- Könyvekből, szótárakból - feleltem. - És néhány litván költővel levelezek.

- Kik azok? - kíváncsiskodott.

- Venclova, Miezelaitis, Baltakis - mondtam büszkén.

- Baltakis nem költő, Venclova sem, ő csak politikával foglalkozik. Miezelaitisnak is csak pár jó verse van - volt Endre véleménye. - Az Amerikában élő litván költők műveit nem ismeri?

- Nem - ráztam meg a fejem. - Eddig még nem volt alkalmam kapcsolatba lépni velük.

Nagy nehezen sikerült egy üres széket találnia, amire leültetett.

- Legyen szíves, olvasson fel pár mondatot a Pergaleből!

Kedvetlenül felolvastam, habár tudtam, hogy a kiejtésemmel nem lesz megelégedve, de szerintem nem is fontos a kiejtés a fordításhoz.

- Hát - mondta, elhúzva a szája szélét - látom, hogy maga tanult.

Vállat vontam.

- Adja ide a fordításokat, majd átnézem. Bár gondolom, azokban is olyan pontatlan, mint az életben.

Csak annyit mondtam, hogy sötét volt a folyosón.

- Akkor jött volna előbb, hogy idejében ideérjen - volt a házigazda véleménye.

Másra akartam terelni a beszélgetést, saját terveimről kezdtem beszélni.

- Talán verseket is fordíthatnék.

- Nem, versfordításra nincs szükség, azt megteesszük mi Tandorival.

- De hiszen maga csak nyersfordítást készít - szóltam közbe.

- A barátom azonban nagyon jó költő...

Nem hagytam, hogy befejezze a mondatot:

- De az már nem igazi fordítás, ha a nyersfordításból ír valaki verset - makacsodtam.

Ő sem hagyta magát:

- Jobb egy nyersfordításból jó magyar verset írni, mint eredetiből egy közepeset. Különösen, ha kezdők próbálkoznak.

Nem kívántam vitázni vele, legyintettem, de ő ezt a mozdulatot észrevette, és láthatóan nem tetszett neki:

- Maga csak ne alkosson még véleményt semmiről! Egyébként - vetett véget a látogatásomnak - a fordításait átnézem, és beviszem a Kiadóba. Majd onnan kap választ.

Alig pár nap múlva G. Zsigmond közölte velem, hogy a próbafordításaim alapján sem a litván, sem a lett nyelvet nem tudom eléggé, sőt a magyar irodalmi nyelvben sem tudok megfelelőt alkotni. Visszaküldött fordításaim telis-teli voltak aláhúzásokkal, bejavításokkal. Először dühösen a fiókba vágtam az egészet, később mégis elővettem és átnéztem. Rengeteg olyan „javítás” volt benne, amikkel nem értettem egyet. Levelet írtam a szerkesztőnek, közölve vele, hogy a fordításom javítása nem megfelelő, és az a véleményem, hogy B. Endre nem ismeri kellően a nyelveket, talán nyelvészetileg igen, de nincs tisztában a megfelelő szinonimákkal.

Nem sokáig kellett várnom a kioktató válaszra, amelyben az Európa Könyvkiadó szerkesztője közölte velem, hogy ő ebben a kérdésben teljesen a már ismert B. Endrének ad igazat. Kijelentette, hogy nem lehetek a fordítójuk. Figyelmeztetett arra, hogy további tiltakozásnak nincs helye, hiszen Magyarországon egyedül B. Endre tud litvánul.

Visszavonultam, Továbbra is csak az asztalfiókomnak dolgoztam.

A vidéki folyóiratok akkoriban csak kivételes alkalmakkor közöltek fordításokat, évfordulók, ünnepek alkalmából. Tehát főként csak olvastam, nyelveket tanultam, leveleztem.

- Lenne kedved lengyelre fordítani egy színdarabot? - kérdezte az egyik barátom.

- Megpróbálhatom - válaszoltam.

- Az egyik ismerősöm írt egy zenés darabot, amit itt nem tud bemutatni. Lengyelországban talán nagyobb szerencséje lesz.

Hamarosan le is fordítottam a darab első felvonását, és elküldtem Krakkóba az egyik rendező barátomnak.

- A színdarab elég érdekes, de sokat kellene még dolgozni rajta. Ha beleegyezel, hogy lefordítsam a te nyersfordításod alapján, lehet szó a bemutatásáról - mondták Lengyelországból jött ismerőseim. Beleegyeztem, de végül mégsem lett belőle semmi, mert a szerző visszavonta a megbízást.

E néhány év alatt csak a Katolikus Szó-ban sikerült saját nevemen publikálnom, no meg itt-ott néhány nyersfordítást leadnom. 1966-ban vagy 67-ben jelent meg egy litván versfordításom idegen név alatt a romániai Korunk-ban. Akkor állítólag nem jó szívvel vették a magyarországi szerzőktől érkezett műveket.

Amikor teljesen meggyőződtem arról, hogy az irodalomban semmit sem érek el, elhatároztam, hogy állandó munkába állok. A Technoimpex Idegennyelvű Levelezési Osztályára kerültem próbaidőre, egy hónapra. Főnököm egy eléggé begyepesedett agyú öreg férfi volt, aki nagyon szigorúan vette a formákat. Bárhogyan is próbáltam megfogalmazni a kereskedelmi leveleket,

vagy túl szárazaknak, vagy túl költőieknek találta azokat. Az első két-három héten át még próbáltam a kedvében járni, a leveleket többször is átírtam, de utána már csak ahogy jött. Ennek az eredménye természetesen az lett, hogy a próbaidő leteltével megkért, menjek máshová. Ekkor bekerültem a Hungarotex Levelezési Osztályára, annak is egyik alcsoportjába, ahol nyolc nő dolgozott a csoportvezetővel együtt, és két férfi. Az egyik a magyar KGST Bizottság orosz tolmácsa volt, a másik üzletkötőnek készült. A csoportvezető és ez a két férfi velem egy irodában volt, még két nővel együtt. Furcsa kis társaság voltunk.

Az egyik nő, K. nagyon szigorú, csak munkájának élő, de abban semmi örömet nem találó személy volt. Külkereskedelmi Főiskolán végzett idegennyelvű levelezői szakon, és azt hitte, mindent tud. Lenézte a csoportvezetőnőt is, aki csak gyakorlat útján és a nyelvvizsgái alapján került ilyen beosztásba, és minket, férfiakat is. Különösen énvelem nem fért össze. Nem tudta elviselni, hogy túl gyorsan, nagyon sok nyelvből fordítok.

A csoportvezetőnő és a KGST tolmácsa még más intézménynek is fordított, és e munkájukat általában munkahelyükön végezték el, miután gyorsan teljesítették feladataikat a Hungarotex számára. A másik férfi állandóan csak távlati terveivel volt elfoglalva. Szerencsére hamarosan át is ment egy másik vállalathoz.

- Pista, korán reggel, amikor bejön, végezze el az itteni munkát, utána nyugodtan foglalkozzon a saját dolgaival, de egy levelet mindig hagyjon elől az asztalán, hogy azt higgyék, a hivatalos dolgokat intézi - mondta a csoportvezetőm, miután megtudta, hogy én csak a pénzkeresés miatt vállaltam el ezt az állást.

Úgy is tettem. Délután mi hárman saját munkánkat végeztük. Kis naivak, azt hittük, hogy K. és a fiatal gyerek nem törődik velünk. Néha azonban váratlanul betoppant az osztályvezető és árgus szemekkel végignézett asztalainkon. Szerencsére nem sikerült rajtakapnia minket, igaz, egyszer megjegyezte nekem a folyosón:

- Maga állandóan ír, fordít, amikor bemegyek az irodájukba, pedig, amint látom, nincs is olyan rengeteg munkája.

- Igen, de pár évig nem dolgoztam a külkereskedelemben, ezért azon a néhány levélen is tovább kell dolgoznom, mint a gyakorlott szakembereknek - védtem ki a támadást.

Arra gondoltam ez első hónapokban, hogy teljesen átállok a külkereskedelemre, sőt, az is megfordult a fejemben, hogy levelező vagy esti tagozaton elvégzem a Külkereskedelmi Főiskolát, és elmegyek üzletkötőnek. Egy idő után azonban meguntam ezt a helyet, amihez hozzájárult az is, hogy egyes kolléganőim vagy irigyeltek, vagy gúnyoltak.

- Hogy tanulhatott meg ennyi nyelvet? - kérdezte az egyikük. - Nekem a kettő is alig megy, csak a kimondott szaknyelvet ismerem.

Próbáltam neki megmagyarázni a módszereimet, de ingerülten félbeszakított:

- Maga csak egy kis szélhámos. Ha tényleg annyira tudja a nyelveket, mutassa meg a fordításait, a könyveket, amiket kiadott!

Egy hetilapban hirdetés jelent meg, hogy fiatal, még nem vagy csak keveset publikáló írókkal és költőkkel szeretne megismerkedni valaki Esztergomból. Írtam neki, és hamarosan választ is kaptam, majd az illető, egy velem egyidős fiatalember eljött hozzám.

- Létrehoznék egy irodalmi klubot, és ha Magyarországon nem sikerül publikálnunk, próbát teszünk Romániában, Jugoszláviában és Csehszlovákiában - újságolta.

- És vannak már emberek, akik hajlandóak csatlakozni hozzánk? - kérdeztem kíváncsian, mert a hivatalos irodalmi intézményekre én is nagyon haragudtam.

- Méghozzá az egész országból.

- És Budapestről? - érdeklődtem tovább. - Mivel te vidéken laksz, valakinek az ittenieket össze kellene tartani.

- Te elvállalod? - kérdezte. - Mivel sok nyelvet tudsz, gondoltam, hogy a műveket fordíthatnád is.

- Egyelőre nincs időm és nagy kedvem sem az ilyen jellegű munkához. Inkább válassz más valakit a szervezéshez. Én csak tag leszek.

Elég gyorsan nőtt a létszám. Találkoztunk, bemutattuk, felolvastuk egymásnak a műveinket. Egymás lakásán, éttermekben, espresszóklubban jöttünk össze rendszeresen. A külföldiekkel a kapcsolatot nekem kellett felvennem, hiszen nekem volt rengeteg ismerősöm mindenütt. Lassan kezdett kialakulni az irányvonalunk is. Egy kis lökést adott szervezkedésünknek az is, hogy éppen egy krakkói barátom Budapestre látogatott; neki átadtam néhány fordítást, ő pedig könyveket hozott nekem.

Amíg mi nyugodtan találkoztunk, terveztünk, nem is sejtettem, hogy a rendőrség is felfigyelt ránk. Egyik délelőtt az anyám telefonált a vállalatához:

- A rendőrségtől voltak nálunk. Elvitték a levelezésedet.

- A rendőrségtől? - kérdeztem meglepetten.

- Igen, és beidéztek téged is a Budapesti Főkapitányságra.

A megadott napon két férfi fogadott. A fiatalabbat Lászlónak hívták, az idősebb - aki alacsonyabb volt - nevére nem emlékszem. Amíg a személyi adataimat felvették, mindketten bent voltak az irodában, majd csak az alacsonyabb kérdezett ki a kapcsolataimról.

- Miért levelez ennyi külföldivel? - hangzott az első kérdés.

- Hiszen nyelvekkel foglalkozom, fordító vagyok.

- Miért nem elég magának a Szovjetunió és az ottani nyelvek? Miért keres ismeretségeket Angliában, Amerikában, Nyugat-Németországban?

- Mert az ottani nyelvekkel is foglalkozom. Talán nem szabad?

A nyomozó figyelmen kívül hagyta a kérdésemet.

- Miféle újságokat, könyveket kapott Lengyelországból? Az ottani eseményekről megjelent földalatti kiadványokat?

- Földalatti kiadványokat? Engem a politika nem érdekel.

- Nem?! - nevetett fel gúnyosan. - Akkor miért tüzték ki célul, hogy a szomszédos államokban publikáljanak?

- De hát ha itt nem publikálnak...

Dühösen a szavamba vágott:

- Revizionisták? Vissza akarják állítani a régi Magyarországot?

- Mi?! - csodálkoztam. - Hiszen nem politikai dolgokat akarunk közölni.

- De mi nem kívánunk ilyen kapcsolatokat - jegyezte meg, majd látva értetlen arckifejezést, hozzátette: - Ha most nem érti, majd megérti később, amennyiben nem szakít az ismerőseivel.

- Mit tegyek?

- A továbbiakról majd értesítjük, egyelőre azt kérjük, hogy szakítson ezzel a társasággal.

Már majdnem megfélemeztem a rendőrségről, amikor a munkahelyemen egyszer csak kerestek telefonon.

- Legyen szíves, fáradjon be a Főkapitányságra! Szeretnénk elbeszélgetni Önnel.

Idegesen mentem be a megadott időpontban. Megint a már ismert két nyomozó fogadott. A fiatalabbik most nagyon kedves volt hozzám, de az idősebb szigorúbban hallgatott ki, ami annyira zavarba hozott, hogy alig tudtam beszélni. Meg is jegyezte:

- Történt valami? A múltkor sokkal nyugodtabb volt.

Hamarosan elővett egy-két levelet, melyek külföldről érkeztek címemre.

- Mit jelent ez? - kérdezte az egyikre mutatva.

- Ha olvasta, tudja - mondtam dacosan. - Gondolom, hogy a magánéletem nem tartozik az Önök hatáskörébe.

- Majd meglátjuk - fejezte be nevetve a kihallgatást, és visszaadta a leveleket. Nem számoltam meg, vajon mindegyiket-e, de az volt otthon az első dolgom, hogy valamennyit elégettem.

Újabb pár hét elteltével a fiatalabb nyomozó telefonon találkoztam beszéltem velem.

- A kollégám már biztosan mondta, hogy terveink vannak magával - kezdte, mihelyt leültem az asztalhoz.

- Mondott ilyesmit, de semmi konkrétumot nem tudok róla.

- Nagy szükségünk van ilyen emberekre, mint maga, aki sok nyelvet tudnak...

Várta, hogy mondjak valamit, de hallgattam, tehát ő folytatta:

- Tudja, megindult a turisták és az üzletemberek áradata Magyarországra. Ezen kívül, mint a levelezéséből megtudtuk, maga rendszeres látogatója egy bizonyos eszpresszónak.

- Már a kollégájának is mondtam, hogy ez az én magánügyem.

- Nem csak - vetette közbe, de nem hagytam, hogy tovább beszéljen.

- Gondolom, a munkahelyemen a munkám megfelelő, meg vannak velem elégedve. Az újabb ismerősökkel szakítottam, amint kérték. Mit akar még?

- Mondaná el nekünk, hogy mit hall az utcán, a presszóban a külföldiektől.

- Legyek spicli? - kérdeztem sértődötten.

- Így csak Magyarországot és a magyarokat védi az idegen propagandával szemben.

- És... ingyen tegyem?

- Nem kívánjuk ingyen, habár konkrét fizetést nem adhatunk.

- Hát akkor?

- Tudjuk, hogy maga szépirodalmat fordít és publikálási nehézségei vannak. Ha teljesíti kérésünket, mindenhol közölhet.

- Nem, így nem akarom - tiltakoztam.

- Ne hamarkodja el a választ! Gondolkozzon el egy kicsit a dolgon - mondta, és fizetett.

Kint az utcán megjegyezte:

- Majd még jelentkezem.

Igyekeztem nem gondolni a rendőrségre. Egyre többet foglalkoztam a szépirodalommal. Megint sokat fordítottam, több helyre küldtem el kész anyagot. A Vigília katolikus folyóirat főszerkesztőjétől kaptam egyszer levelet, hogy elfogadták litván versfordításaimat, és nagyon örülnének, ha készítenék további válogatásokat, sőt, saját verseimből is hajlandók közölni.

Türelmesen vártam a publikációra, amire aztán sohasem került sor. Közben megismerkedtem egy fiatal költővel, aki egy alkalommal így szólt hozzám:

- Bemutatlak a barátnőmnek, egy festőművésznék...

Másnap a Hungarotex halljában egy alacsony nő várt, szörnyen gyűrött, sőt, mosatlan ruhában. Amikor kissé furcsán végignézttem rajta, felnevetett.

- Nem akarok olyan lenni, mint a többiek - mondta. - Szándékosan nem mosom a ruhámat túl gyakran, és egyáltalán nem vasalom. A férjemnek és a barátomnak így is tetszem.

- Hallom, a férje irodalomkritikus - tereltem a beszélgetést az engem érdeklő témára.

- Igen, B. Miklósnak hívják, ő teljesen más, mint én. De ha nagyon akarom, minden ismerősömnek segít.

Összenéztünk a barátommal; aki sokatmondóan biccentett nekem, de nem szólt egy szót sem. A nő folytatta:

- Holnap bemegyünk a Vigília főszerkesztőjéhez, jól ismerem, a férjem sokszor ír nekik, sőt, már az én rajzaimat is közölték.

Ugyanabban a gyűrött, piszkos ruhában jött el a szerkesztőségbe is. Ott bemutatott engem, majd a barátja verseinek a közlését kérte.

- Még nem néztem át alaposan a verseket - mondta a szerkesztő. - És nem egyedül döntök.

A művésznő ekkor térdre borult előtte, a kezét csókolgatta:

- Atyám, kérem, közölje le ennek a két fiatalembernek a műveit!

A férfi próbálta kitépni a kezét a nő kezei közül, de az nem hagyta. Csókolgatta, nyalogatta az erősen a két tenyere között tartott kezét. Szinte csúszott-mászott előtte a földön.

- Ha leközl valamit, én festek a templomukba egy képet.

Már mindenkinek kezdett kínossá válni a szituáció, ám a nő rá sem hederített. Végül, hogy megszabaduljon tőle, a szerkesztő megígérte, hogy minden tőle telhetőt megtesz.

- De ebbe minden bizonnyal a kollégáim is beleszólnak - mondta, és kezét nyújtotta nekünk.

- Ugye, megmondtam? - rikkantotta a lépcsőházban diadalmasan a nő. - Ha nem könyörgök, semmi sem lesz belőle.

Természetesen semmit sem közöltek tőlem a Vigíliában. Bizonyára nem tetszett a főszerkesztőnek a nő „nagyjelenete”.

- Holnapután, vasárnap, várjon meg a házunk előtt. És ne felejtse magával hozni néhány verset! Majd megmutatom a férjemnek - búcsúzott.

Annak ellenére, hogy a nő nem tetszett nekem, sőt, kimondottan ellenszenvesnek találtam, különösen a Vigíliánál tett látogatásunk óta, kiválogattam néhány versemet, fordításomat, és a kellő időpontban a megbeszélthelyen vártam rá. Hamarosan megjelent egy óriási farkaskutyával.

- Sétáltasd meg, amíg én elintézek valamit a szomszédban - nyomta kezembe a pórát, majd eltűnt az egyik lépcsőházban. Pár perc múlva jött is vissza.

- Mehetünk - mondta, de a kutyát továbbra is nekem kellett vezetnem. A Hungáriába mentünk. Mivel jó idő volt, kint ültünk le. Az utcán egy lány rózsát árult.

- Eredj, hozz nekem rózsát! - parancsolt rám.

Kelletlenül vásároltam egy szálat.

- Fiaeskám - kiáltott oda a felszolgálónak - hozzál egy üveg konyakot és két kávét, majd az úr kifizeti.

- Én nem iszom konyakot - tiltakoztam.

- Velem azt fogsz inni, amit én rendelék - mondta a nő parancsolón, majd megsimogatta a kutyáját.

A konyakból azonnal felhajtott egy pohárral, majd a kávéját is kiitta.

- Most rendelj nekem egy fagyaltot! - parancsolt rám.

Lopva megszámláltam a pénzt a zsebemben. Láttam, nem lesz elég kifizetni a számlát, mindenek ellenére megrendeltem a fagyaltot, de én sem a kávéhoz, sem a konyakhoz, sem a fagyalathoz nem nyúltam, ördögi tervet szőve.

- Akkor megnézné a verseket? - tettem eléje a dossziét.

- Most nincs időnk erre. Előbb vidd el a kutyát sétálni, látod, mennyire nyugtalan.

Felkaptam a verseimet, és csak ennyit mondtam:

- Ilyen áron nem kell a segítség.

Még hallottam, amint utánam kiáltja:

- A kis hülye azt képzelem, hogy ilyen természettel valaha is publikálják ezeket a vacak műveket. Én, a híres festőművész akartam rajta segíteni - mondta a hozzálépő pincérnek.

Soha többé nem láttam sem a nőt, sem a barátját. Megint egymagamban kellett harcolnom az érvényesülésért.

A vállalatnál aránylag jól éreztem magam, mert már nem törődtem a kolléganőim megjegyzéseivel. Minden délután saját verseimet, fordításaimat tisztáztam. A hivatali munkát mindig sikerült délig elvégeznem.

- Téged érdekel az irodalom? - kérdeztem egy este egy újabb ismerősömtől.

- Én is írogatok - és megmutatta legújabb költeményét.

- Közöltél már valamit?

- Nemrég jelentkeztem az egyik szerkesztőségben - mondta. - Ígéretet kaptam.

- El akarod olvasni az én verseimet? - kíváncsiskodtam. - Esetleg véleményt is mondhatnáluk. És ha úgy gondolsz, bemehetünk az ismerős szerkesztőhöz. Nekem is van pár ismerősöm.

Miután megegyeztünk, hogy elolvassuk egymás verseit és elmegyünk az ismerős szerkesztőkhöz, átadtam neki jónéhány, már kötetnyi verset. Sajnos, a kéziratokat sosem kaptam vissza, de néha találkoztam a verseimmel idegen név alatt.

Megfogadtam, hogy sem saját verset, sem fordítást ki nem adok a kezemből.

Általában szörnyen nehezen barátkoztam, habár mindig nagyon hiányzott a társaság. Könnyen olyanokkal is ismeretséget kötöttem, akik becsaptak vagy kihasználtak. Így történt akkor is, amikor még a Hungarotexnél dolgoztam. Az egyik szomszédom bemutatott nekem egy tizenkilenc év körüli fút, aki állítólag nyelveket akart tanulni. A gyerek nagyon szimpatikusnak tűnt. Rábeszélte, menjek ki vele Lengyelországba. Azonban Varsóban nagyon csúnyán kezdett viselkedni, meglopta a háziakat, majd pár napra nyomtalanul eltűnt. Amikor visszajött a barátom szüleihez, azok egyszerűen kidobták. Elkísérték a pályaudvarra és feltették a Budapestre induló expresszre. Én csak később jöttem haza. Reménykedtem, hogy A. nem fog keresni, szégyellni fogja magát a történetek miatt. Hozzám nem is jött el, de a vállalatához többször, különböző vádaskodásokkal betelefonált a főnökömnek, aki ezt megunva felkért, hogy távozzam.

Hozzászoktam már ahhoz, hogy állandó, fix fizetésem van, és annak ellenére, hogy fő célom továbbra is a szépirodalom volt, úgy döntöttem, másik külkereskedelmi vállalatnál próbálkozom, de nem árulom el mindjárt, hogy sok nyelvet tudok.

- Miért jött el a Hungarotextől? - kérdezte a személyzetis, egy magas, kövérkés nő.

- Nem éreztem jól magam a kollégáim között.

- Igen, szükségünk van levelezőkre. Menjen fel az osztályra, T.-hez, majd ő kipróbálja.

- Milyen nyelvet tud, és mennyi a gyakorlata? - kérdezte az osztályvezető.

- Oroszból és németből van nyelvvizsgám, de még tudok angolul és lengyelül is - szerénykedem.

A próbafordításom sikerült, másnap munkába is állhattam. Egy óriási teremben tizenhatan voltunk, tizenöt nő és én. Pár napig dolgozhattam a Konsumexnél, amikor az egyik kolléganőm elcsípett a folyosón:

- Miért nem árulta el, hogy sok nyelvet tud?

- Nem akartam dicsekedni. Egyébként sem szeretném, ha irigyekkel találnám magam szemben.

- Irigyei úgyis lesznek, mert nem csak én tudok magáról - nevette el magát. - De én nem mondom el senkinek...

Megint eltelt néhány nap, amikor az egyik osztályról szerb anyagot küldtek fordításra. A főnöknő rögtön hozzám fordult:

- Hallottam, tud szerbül is. Kérem, fordítsa le, a német anyagot pedig adja át K-nak.

Lassacskán be kellett hát ismernem az összes általam ismert nyelvet. Egy idősebb kolléganőm, kedves zsidó asszony, aki mellettem ült, kíváncsiskodni kezdett:

- Héberül és jiddisül is tud?

- Még nem, csak most tanulok - feleltem őszintén.

Hamarosan itt is megtudták, hogy a külkereskedelemben csak a fizetésért dolgozom, s megengedték, hogy a saját műveimmel foglalkozzam, amikor éppen nincs munkám. Nekem azonban valahogy csak nem volt kedvem a bizonytalannal cserélni fel a biztosat, és a már ismert nyelveket akartam külkereskedelmi szaknyelvi tudással kibővíteni, majd nyelvvizsgát tenni, hiszen minden nyelvért nyelvpótlékot fizettek. Annyira belemerültem a külkereskedelembé és a szakszövegekbe, hogy már-már egy csepp időm sem maradt a szépirodalomra.

Ekkor jelent meg az életemben a leendő feleségem. 1969 decemberében jött Budapestre Gdanskból. A következő hónapban össze is házasodtunk, de ő még odakint maradt, intézte az áttelepedését. Tudtam, hogy ezek után még több pénzre lesz szükségünk, ezért lengyelből és angolból is letettem a nyelvvizsgát, és fordítóirodákban kerestem mellékállást. Az OFFI-ban kétszer is jelentkeztem, de protekció nélkül nem sikerült bekerülnöm. A Konsumex levelezési osztályára közben bekerült egy idősebb nő, akinek az OMIKK-ban volt ismerőse, tehát az ő segítségével sikerült bejutnom oda, és rendszeresen kaptam is munkát tőlük. A szépirodalomra így egyáltalán nem jutott időm. Annak ellenére, hogy az akkori átlagkeresetnek a dupláját - sőt, néha a háromszorosát - is megkerestem, egy idő múlva kezdtem rosszul érezni magam. Megint felébredt bennem a műfordító és a költő. Ráadásul a feleségem sem tudta megszokni Budapestet. Nem tudott magyarul, nem is igen tanult, mert nem volt rá szüksége, hiszen én lengyelül beszéltem vele. Hosszú vívódás után, egy „véletlenül” köszönhetően úgy döntöttünk: kiköltözünk Gdanskba.

Szüleim hallgatólagos beleegyezésével, ismerőseim figyelmeztetése dacára, 1970 januárjában megnősültem. A feleségem egy litvániai származású lengyel, francia-angol szakos tanárnő. Mindjárt a házasságkötésünk után szóltam erről az ismert nyomozónak, és találkozót beszéltem meg vele.

- Megnősültem - mondtam neki rögtön, amint helyet foglalt mellettem.

- Tudjuk. Azt is, hogy a felesége idegen állampolgár.

- Igen. Éppen ezért gondolom, hogy most több lehetőségem van annak a megbízásnak a végzésére, amiről többször is beszéltünk.

- Meglehet - mondta László kissé bizonytalanul.

- Akkor mit tegyek? - kérdeztem. - Hajlandóak segíteni a különböző kiadóknál, folyóiratoknál?

- Ezt nyíltan nem tehetjük, de majd találunk rá valamilyen módot - jött a tétova válasz.

- Ha valami érdekeset hallok, jelentkezem - mondtam búcsúzóul.

Azóta nem találkoztam velük. Én nem jelentkeztem, ők sem kerestek.

Nyugodtan teltek a napjaim. Egyre jobban éreztem magam a külkereskedelmi vállalatnál, annál is inkább, mert felszólítottak, hogy végezzek el egy tanfolyamot, és tegyem le a nyelvvizsgát szlovákból, mert szeretnék kiküldeni a Konsumex képviselőjeként Pozsonyba.

A feleségemnek az itt-tartózkodás nem tetszett, hiszen nem tudta a nyelvet, ezért nem tudott a képzésének megfelelően dolgozni.

1971-ben jelentkeztem szlovák és bolgár nyelvből államvizsgára, és a külkereskedelmi tanfolyamra is beiratkoztam, aminek szeptemberben kellett volna elkezdődnie. A nyelvvizsgák október-novemberre voltak kiírva, de mindegyik már nem került sor.

- Nem lenne kedved Lengyelországba költözni? - támadott rám egyik nap H. - Én itt nem találok a helyemet.

- Tanulj meg magyarul, és menj el fordítani, akár hozzánk is bejöhetsz - tanácsoltam neki, de ő hajthatatlan maradt.

1971 szeptemberének elején Gdanskból táviratot kaptunk: „Bátyád anyósa meghalt, a lakás üres. Ha akartok jönni, valamelyikőtök azonnal utazzon ide és foglalja el a lakást!”

Nem sokat törtük a fejünket, ugyanis H. immár terhes volt, és Budapesten csak egy piciny szobában laktunk a szüleimmél, ahol a húgom is lakott a férjével és két gyermekével. Természetesen fogalmam sem volt, mihez is fogok kezdeni Lengyelországban, de mivel a nyelvet tudtam, nem voltam kétségbeesve. Miután a feleségem visszament Gdanskba, engem már nem érdekelt az itteni munkám, csak a kiköltözködésre vártam.

1971 decemberében megszületett a fiunk. Utána anyámmal hamarosan Lengyelországba utaztunk, és én már ott is maradtam, csak néhányszor jöttem vissza Budapestre, hogy elintézzem a konzuli útlevelemmel és a kitelepedéssel kapcsolatos formákat, de több időt töltöttem Lengyelországban, mint Magyarországon. Már sehohol sem dolgoztam, csak verseket írtam, fordítottam, miközben a feleségem Gdanskban próbált ismeretségeket szerezni.

1972 nyarán megkaptam a konzuli útlevelet, és végleg Gdanskban telepedtem le. Ott semmiféle állandó állásra - mint fordító - nem volt lehetőségem, idegen állampolgárságom okán. Sem a gdanski, sem a gdyniai hajógyár nem volt hajlandó alkalmazni, a sopoti Testnevelési Főiskoláról kaptam néha-néha fordításokat: magyar sportlapokból kellett nekik cikkeket fordítanom.

Feleségem a sopoti Testnevelési Főiskola könyvtárában dolgozott. Nekem sem a városi Tanács, sem a kikötők, sem a hajózási vállalatok nem adtak semmiféle megbízást, tehát az irodalom területén, a Rádióban, kiadókban, szerkesztőségekben kellett valamilyen lehetőséget keresnem. A kisgyerekekre is sok időt kellett fordítani, ezért segítségül hívtuk az apámat, aki már nyugdíjas volt. Gdanskban fél évet töltött az unokájával. Ő volt egyben a házvezető és a dajka. Így én is, a feleségem is szabadon foglalkozhattunk saját munkánkkal, hivatásunkkal. Amikor már teljesen meggyőződünk arról, hogy semmilyen állandó, konkrét munkát nem kapok, a feleségem kezdte felkeresni régi művész ismerőseit, habár irodalmárok nem voltak közöttük, csak festőművészek, szobrászok.

Legelőször a Król-családot kerestük fel. A férfi, Z. Król grafikus volt, de kiállításokat nemigen rendezett, hanem a *Głos Wybrzeża* újság illusztrátoraként dolgozott. Felesége szobrászművész, de ő sem rendezett kiállításokat, habár szobrokat készített, főleg fából. Ő a lakással és a fiukkal törődött. A művészvilágtól elég távol élt, ezért náluk semmiféle segítségre sem számíthattunk, mindennek ellenére tartottuk a kapcsolatot, gyakran jártuk hozzájuk.

A Külföldieket Ellenőrző Hivatal gdanski részlegébe nagyon sokszor behívtak, érdeklődtek, mivel foglalkozom.

- Nem hajlandó nálunk dolgozni? - kérdezte az ott alkalmazásban lévő, szörnyen ellenszenves nő.

- Én hajlandó lennék, ha felvennének - védekeztem.

Erre csak legyintett.

- Majd még beszélgetünk - mondta, és szigorú arckifejezéssel búcsúzott.

Egyszer Gdansk belvárosában, a Mariacka utcában sétálva, a feleségem egy ház földszintjén álló szobrokra mutatott:

- Ezeket Alfons Losowski készíti. Wilnoban született, ott végezte a Képzőművészeti Főiskolát. A háború óta lakik itt. A városháza tornyán álló Zygmunt-szobrot is ő restaurálta - magyarázta.

- Menjünk be hozzá - kértem. - Szeretném megnézni a többi művét is.

Losowski nagy örömmel fogadott.

- Volt néhány magyar ismerősöm - mondta, majd teával és keksszel kínált.

- István írogat és fordít, de nem tudom, kihez forduljunk - mondta a feleségem.

- Nagyon örülök neki, majd kitalálunk valamit - javasolta a szobrász. - Talán már a jövő héten bemehetünk a Kiadóba, elintézhetünk ott valamit.

Tényleg útrakeltünk szerencsét próbálni. Először a Mariacka utcában lévő Charitas egyesülethez mentünk. Ezt a katolikus egyház tartotta fenn, művészek és tudósok tartottak ott különböző előadásokat.

- Egyelőre nincs pénzünk, és nem is hiszem, hogy lenne érdeklődés a magyar költészet iránt - mondta a klub vezetője.

- Mindenesetre ne feledkezz meg rólunk - kérte Losowski, majd a Szeroka utcában található Kiadóba igyekeztünk, amely a Wydawnictwo Morskie (Tengeri Kiadó) nevet viselte. Itt a Szépirodalmi Osztály vezetője fogadott, minden különösebb biztatás nélkül.

Következett a Garncarska utcai Rudy Kot (Vörös Macska) nevű ifjúsági klub, de itt senkit sem találtunk.

Ugyanígy jártunk az Írószövetség gdanski részlegénél is.

Feleségem nem adta fel a harcot. Felkereste Wlodzimierz Lajming festőművészt, akinek a fiát franciára tanította. Wlodzimierzék engem is meghívtak magukhoz. Gdansk belvárosában, nem messze a főpályaudvartól, a Motlawa folyóhoz vezető Fluga utca közelében régi, háromemeletes ház padlásterét építették át lakásnak, nagyon ízlésesen, a nő ugyanis belsőépítész volt. Mindketten nagyon rokonszenvesek voltak, már első találkozásunkkor össze is barátkoztunk.

- Hallottam, nemrég költöztél hozzánk - kezdte a beszélgetést Wlodzimierz. - Meg hogy fordító vagy.

Valahogy eltűnt a feszélyezettségem, amit addig minden új ismerőssel szemben éreztem.

- És prózát vagy költészetet? - szólt közbe a háziasszony.

- Főként költészetet, de néha prózát is.

- Tudod, vannak jó ismerőseink, de a legjobb barátom, aki grafikus, Mieczyslaw Czychowski. Őt tartják Gdansk legnagyobb költőjének. Majd beszélek vele, s összehozlak titeket.

- De vigyázz vele, mert rengetet iszik - nevetett Bogdana.

Én csak vállat vontam, majd más témáról kezdtünk beszélgetni.

Pár nap múlva bemutattak Jacek Kotlica költőnek, aki azonnal megígérte, hogy segíteni fog. Alig telt el egy hét, eljött hozzánk, és elvitt Boleslaw Fac költőhöz, a gdanski kulturális-irodalmi folyóirat, a Litery főszerkesztőjéhez, a Lengyel Írószövetség helyi részlegének a

titkárához. A találkozást sohasem felejttem el, mert igazából akkor kezdődött az én irodalmi munkásságom.

A házigazdán és rajtunk kívül ott volt Lech Badkowski neves író, a háború alatt az AK (Honi Hadsereg) tisztje, majd 1980-ban a Szolidaritás szakszervezet megalapítójának és vezetőjének, a későbbi lengyel államelnök, Lech Walesának tanácsadója.

Badkowski a barátnőjével együtt hamarosan távozott. Amikor hármasban maradtunk, Boleslaw hozzám fordult:

- Jacek említette, hogy ön magyar, nagyon jól tud lengyelül, sőt fordít is, éspedig verseket.

- Igen - mondtam zavartan.

- Hozott magával néhány fordítást?

- Tessék - nyújtottam át neki Pardi Anna, Veress Miklós, Bertók László és Bisztray Ádám verseit.

Boleslaw elolvasta, és hitetlenkedve nézett rám.

- Ugye, a felesége segített a fordításban?

- Nem, mindezt egyedül csináltam - mondtam kissé nyugodtabban.

- És a szülei nem lengyelek? - kérdezte továbbra is hitetlenkedve.

- Egyikük sem, habár az anyám ősei lengyelek voltak, és én 12-14 éves lehettem, amikor elkezdtem lengyelül tanulni.

- Az atavizmus - szólt közbe Jacek, Boleslawhoz fordulva. - Tudod, nemrég olvastam valahol, hogy pár nemzedék után egyszerre csak születik egy gyerek, aki úgy érzi, mintha az ősei hazájában született volna, annak ellenére, hogy teljesen máshol jött a világra.

- Lehet benne valami - mondtam. - Tizenkilenc éves korom óta minden évben voltam két-négy hétig Lengyelországban. Habár nagyon sok nyelvet tudok, szinte az egész világon vannak ismerőseim, barátaim, mindig csak Lengyelországba kíváncskodtam.

- És ezért vett feleségül lengyel nőt? - kíváncsiskodott Boleslaw.

- Ezért is - feleltem röviden, és felálltam. - Most nem szeretnék tovább zavarni. Közölnek valamit ebből?

- Természetesen - felelte Boleslaw. - Persze, most még nem tudom megmondani, hogy melyikek lesznek azok a versek.

Jacek hazakísért, útközben állandóan azt magyarázta, hogy Boleslawban megbízhatok, ha ő egyszer megígér valamit, az úgy is lesz.

A feleségem időközben a sopoti Testnevelési Főiskoláról átkerült a wrzezcki Pestalozzi utcában található gimnáziumba francia tanárnőnek. Onnan éppen távozott külföldre az angol-tanárnő, ezért - mivel a budapesti egyetemen két évig tanultam angolul, és angoltól állami nyelvvizsgát is tettem - felvettek tanárnak. Sohasem tudtam semmit jól megmagyarázni, ugyanakkor azon a véleményen voltam - és vagyok mindmáig - hogy egy idegen nyelvet a tanulóknak nem kell megmagyarázni, azt egyszerűen meg kell tanulni. (Épp ezért nem fejeztem be az egyetemet, hiszen éreztem, sőt, meg is győződtem róla, hogy tanár sohasem lesz belőlem.) A gdanski gimnáziumban megkaptam a három első osztályt és egy másodikat.

A különböző budapesti külkereskedelmi vállalatoknál eltöltött évek után aránylag jól éreztem magam az iskolában, hiszen nem volt állandóan mellettem az igazgató, és nem kellett napi nyolc órát bent lennem. Külön pluszt jelentett az, hogy az iskola a lakásunktól mindössze tíz percre volt - gyalog! Maradt hát időm a szépirodalomra, a nyelvekre is!

Boleslaw Fac betartotta az ígérését. 1972 decemberében a *Litery* című folyóiratban megjelent a fordításomban Veress Miklós, Bisztray Ádám, Bertók László és Pardi Anna egy-egy verse. Örömet az is fokozta, hogy ez a szám éppen a Kopernikusz-évforduló idején jelent meg, és a folyóirat borítóját a neves gdanski szobrászművész, egyik jó ismerősünk, Alfons Losowski Kopernikusz-szobrának fényképe díszítette. A fordításaimhoz Ryszard Stryjec, Gdansk egyik legismertebb grafikus készített illusztrációkat.

Hamarosan a Gdanski Rádió Irodalmi Osztályának is adtam be fordításokat, először néhány humoreszket, azt hiszem, a szerzők egyike Galambos Szilveszter volt. Később következett Szakonyi Károly néhány elbeszélése, A Rádió Irodalmi Szerkesztőségében közölték, hogy fordít nekik egy magyar származású fiatal nő, Iza Gordon, aki a gdanski Teatr Wybrzeze színház fiatal színésznője, Krzysztof Gordonnak a felesége.

Izának levelet írtam, mivel telefonja sem neki, sem nekem nem volt, s hamarosan meg is kaptam a választ, természetesen magyarul: „Nagyon boldog vagyok, hogy akadt még valaki, aki a magyar irodalmat akarja itt terjeszteni. Remélem, minden irigység nélkül meg fogunk tudni félni egymás mellett, sőt barátok is lehetünk.” Rövidesen felkerestem őt. Férjével együtt nagyon kedvesen fogadtak, és valóban barátság alakult ki közöttünk, ami, sajnos, Magyarországra való visszatérésem után megszakadt. Néhányszor voltam náluk, de az is előfordult, hogy Iza este csöngetett be hozzánk, és egészen hajnalig beszélgettünk, váltogatva a magyar és a lengyel szavakat.

Közben a Gdanski Rádió bemutatta fordításomban Soós György *Karácsonyi történet* című hangjátékát, amit később még kétszer megismételtek. A rádióban elhangzott és az újságokban megjelent fordításaim után egyes klubok is érdeklődni kezdtek irántam. A Rudy Kot-ban a magyar költészetéről beszéltem, más klubokban - Gdanskban és környékén - fordításaimat, saját verseimet olvastam fel.

Jelentkezett Varsó is. Az ottani Interpress kiadónak egy lengyel szerző Lengyelországról írt útikönyvét fordítottam magyarra, amit hamarosan ki is adtak, és az akkori fizetésekhez mérten igen szép honoráriumot kaptam, amivel a már háborogni kezdő feleségemet sikerült „leszerelnem”. Véletlenül épp azon a napon jött fel hozzánk egy Gdansk melletti kisvárosból a feleségem bátyja, feleségestül, akik szintén nem hitték, hogy valaha megjelenik akár csak egy könyvem is. Az 500-as címletekben kapott, 30 000 zloty körüli honoráriumot kitergettük az egyik heverőre, amit sikerült teljesen befedni.

Még 1971-ben (decemberben) született egy fiunk, akit Istvan Mikołaj névre kereszteltünk. 1973 szeptemberében megszületett a lányunk is, aki a Mária Rozália nevet kapta, lengyel, illetve magyar nagyanyja után. A gyerekekkel én csak magyarul, az anyjuk csak lengyelül beszélt, habár ezt sokan ellenezték, azzal érvelve, hogy a gyerekek így egyik nyelvet sem tanulják meg. Természetesen ezt később megcáfolta az élet. A feleségem továbbra is a lakásunkhoz közeli gimnáziumban tanította a franciát, a fiunkat ő vitte az óvodába, ami útba esett. Rozit akkor még én hordoztam a bölcsődébe, hogy otthon szabadon foglalkozhassam a nyelvekkel, fordításokkal. De akkor már elkezdem írni is lengyelül, így saját műveimet eredetiben adhattam le a Gdanski Rádiónak.

Szinte az ország egész területén publikálni kezdték munkáimat a folyóiratok, újságok, beleértve a két legfontosabb várost, Krakkót és Varsót is. Ezért Gdanskban és környékén egyre

több kultúrház, irodalmi klub kért fel irodalmi esteken való szereplésre. Időközben voltam Gdanskba látogató magyar költők, írók (Pardi Anna, Karinthy Ferenc, Fehér Klára és mások) tolmácsa, kísérője is.

A gdanski Wydawnictwo Morskie kiadó felkért egy tenger témájú, magyar szerzőktől válogatott verseskötet elkészítésére. A verseket, kb. 100-150-et kiválogattam, lefordítottam, de a kiadók - különösen a vidékiek - már akkor is súlyos anyagi helyzetben voltak, emiatt inkább saját, helyi írókat publikáltak, habár volt egy világirodalmi sorozatuk, amihez szintén kértek tőlem kisebb népek irodalmából javaslatokat. Ezt is megtettem, észt, lett, litván írókat ajánlottam, de azokat sem adták ki.

Amíg a fenti kiadóval próbálkoztam, aminek később mégis - igaz, a Magyarországra történő visszaköltözésünk előtt - a lektora lettem, a Gdanski Rádió egyre-másra mutatta be fordításaimat és saját verseimet, sok, fordításaimból illetve saját verseimből készült műsort többször is megismételve.

Mivel a tanári kereset ott sem volt magas, a feleségem magánórákat is adott, ezért sok szerzői estre szóló meghívást nem tudtam elfogadni, ami két okból is idegesített: félttem, hogy nem lesz kellő olvasóközönségem, másrészt az a pár száz vagy egy-kétezer zloty honorárium mindig jól jött egy szabadúszónak...

A következő nagyobb megrendelés a poznani kiadótól érkezett, ahol egy magyar sci-fi elbeszéléskötetet készítettek. A könyvben fordításomban hat elbeszélés (65 oldal) jelent meg. A szerzők nevére nem emlékszem, csak a könyv címe: *Gwiazdy Galaktyki*.

A feleségem minden nyáron kiutazott a gyerekekkel Vilniusba az apjához, a bátyjához és a barátnőihez. Ily módon a gyerekek, ha nem is tanultak meg akkor litvánul és oroszul, megszokták a nemzetköziséget, a sokféleséget.

1976 táján kezdett rendszeresen foglalkoztatni a krakkói Wydawnictwo Literackie, és egy időben szinte már megrendelésre írtam az ottani, az egész ország területén kapható, nagyon nívós irodalmi hetilapba, a *Zycie Literackie*-be. A kiadónak előbb csak lektoráltam, majd 1978 tavaszán felkértek Mezei András *Csodatévő* című kisregényének lefordítására, ami egy év múlva meg is jelent. Bevallom, a regény fordításánál segítséget kértem egy fiatal gdanski költőtől, dalszövegírótól, Anna S.-tól, de úgy látszik, az ő nyelvezete nem nyerte el a kiadó tetszését, mert a szöveget végül az általam átjavított fordításban jelentették meg.

Néhányszor magam is megfordultam Litvániában, a vilniusi litván költőkkel is kapcsolatba léptem, ott írtak rólam, sőt, az ottani lengyel nyelvű újságban fordításom is jelent meg litvánból, saját verseim mellett. A Moszkvában megjelenő lengyel *Literatura Radziecka* című folyóirat tizenegy örmény költő egy-egy versét közölte a fordításomban - eredetiből, azaz örményből ültettem át ezeket lengyelre.

Magyarországon akkoriban nem jártam, a majd' tízéves kint-tartózkodásom alatt mindössze kétszer voltam itthon, egyszer az egész családdal, majd csak a fiammal. Lengyelországi életemre nem panaszkodhatom, mindössze azokra az időkre, amikor nem kaptam rendszeres megrendelést, illetve csak nagyon keveset fizettek az egyes lapok. Általában csak a honvágy bántott, de valahogy annyira lekötött a tevékenységem, hogy sokszor arról is megfeledkeztem, annál is inkább, mivel Magyarországra hiába küldtem fordításokat, saját verseket, még csak válaszra sem méltattak. Ez azért is fájó volt, mert az újvidéki lapok és a romániai magyar lapok (*Utunk*, *Igaz Szó*) rendszeresen publikálta a legkülönfélébb nyelvekből készült fordításaimat.

Szerencsére a Gdanskban élő magyarok kezdtek havonta összegyűlni egy-egy családnál (ahol mindenütt a nő volt magyar - én voltam az egyetlen magyar férfi!), felváltva. Mindössze nyolc ilyen családot tudtunk összeszedni, de rendszeresen csak hatan találkoztunk. A legnagyobb baj az volt, hogy csak két családban beszélt a házastárs - és a gyerekek is - magyarul, ezért lengyelül folyt a diskurzus, mert a magyarul nem tudó férjek nagyon haragudtak ránk.

1980-81-ben tudtommal, rajtunk kívül még két család költözött vissza Magyarországra. Egyébként a hazatért családok sem tartják egymással a kapcsolatot, hiszen itt már magyar közegben élnek, nincs szükség arra, hogy beszélgetéssel és énekléssel öljék meg a honvágyat.

Gdanskban nagyon jó helyen is laktunk. Az idegenségemet nemigen vetették a szememre, mert már a kiköltözésemkor jól tudtam lengyelül - de arra törekedtem, hogy lengyelnek nézzek. Magyarországgal csak levelezés útján tartottam fenn a kapcsolatot, habár akkor már nem is igen akartam: Lengyelországban megkaptam azt, amire vártam, vágytam. Egyetlen gond emésztett: nem volt rendszeres jövedelem...

1977 körül megalakult a gdanski hajógyár Lastadia nevű klubjában a Strefy irodalmi kör, s havonta-kéthavonta „költői füzetek”-et adott ki. Egyébként havonta egyszer-kétszer összejöttünk. Voltak közöttünk már publikáló költők (pld. B. B. Hecko, J. Stachurski, A. Sawicka és én), teljesen kezdők, akik csak szárnyaikat próbálgatták (J. Niedzielin, W. Szumilas-Lawinski, A. Bigus és mások), és teljesen amatőrök, mondhatni grafománok, de ezekkel nem sokat törődtünk. Természetesen voltak egyszerű irodalomszeretők, sokszor eljöttek az ismerőseink, barátaink, akiket a kíváncsiság hajtott. Pályázatokat írtunk ki, s az eredményhirdetésre már nevesebb fiatal költők is eljöttek (S. Pastuszewski - a '90-es években Bydgoszcz város alpolgármestere, K. Nowosielski - a Gdanski Egyetemen tanít). Majdnem mindegyik „költői füzet”-ben volt egy-két versem, illetve fordításom, sőt, az egyik évben egy teljes füzet az én lengyel és magyar nyelvű verseimmel, fordításaimmal jelent meg, *W drodze* (Úton) címmel.

Itt ismerkedtem meg Stefan Pastuszewski, bydgoszczi költővel, szerkesztővel is, aki hamarosan szerzői estet rendezett számunkra Bydgoszczban, amin J. Stachurski, A. Sawicka és én jelentünk meg. Bydgoszczban ismerkedtem meg egy ott élő magyar nővel, aki azonban a találkozásunk után hamarosan visszaköltözött Magyarországra.

A Strefy irodalmi klub még 1980 előtt - főképpen anyagi okok miatt - feloszlott, amit nagyon sajnáltunk, de az ott megkötött ismeretségek mind a mai napig élnek. Anna Sawicka időközben ismert dalszerző lett. Jerzy Stachurski zeneszerző, költő (lengyelül és kasubul ír, több kötete jelent meg), gyermekdarabokat is ír - a szöveget és a zenét egyaránt. Már Budapestre való visszatérésem után a kaposvári *Somogy*-ban és a bitolai (Macedónia) *Razvitok*-ban publikáltam többek között J. Stachurski verseit.

Gdanskban a Teatr Wybrzeze-ben dolgozott a neves kritikus, fordító, rendező Stefan Hebanowski, mint a színház igazgatója. E színházban játszott Krzysztof Gordon, Iza Gordon műfordító férje, J. Kiszki, vilniusi származású színész, aki többek között ismerte a vilniusi barátomat is, a litván drámaíró, Raimundas Samuleviciust, akinek egyik hangjátékát a Gdanski Rádió mutatta be a fordításomban.

A hetvenes évek végén a Varsói Rádió külső munkatársa lettem, de előtte, 1978-ban részt vettem az Észt Írószövetség meghívására, az észt irodalom fordítóinak szemináriumán Tallinnban. Lengyelországból rajtam kívül egy varsói nyelvész utazott ki, aki észtül nem tudott, csak az észt nyelvben előforduló német jövevényszavakkal foglalkozott. Akkor egyedül én fordítottam észt eredetiből lengyelre. Eléggé nehezen sikerült megkapni a szovjet vízumot

(a hivatalos meghívás ellenére), mert sehogyan sem tudták megérteni a gdanski szovjet konzulátuson, hogyan is lehet az, hogy én magyar útlevelemmel Lengyelországban lakom.

Varsóból Moszkvába utaztunk, ahol az észti és szovjet Szerzői Jogvédő Hivatal és az Írószövetség képviselői fogadták a vendégeket. Rajtuk kívül ketten érkeztek Bulgáriából, ketten Finnországból, hárman Németországból, egy férfi Magyarországról, ketten Csehszlovákiából (egy szlovák és egy cseh), valamint egy, Kubában élő észti nő. Fogadásokat, találkozót is rendeztek a hivatalos előadások mellett. Így megismerkedtem Ene Rauddal és feleségével, Aino Pervikkel, Paul Rummoval, Ain Kaleppel, Debora Vaarandival, Mats Traattal; Leelo Tungaléknál - akinek a férje, Raimo Kangro, híres zeneszerző - még vendégségben is voltam... Rengeteg könyvvel és élménnyel gazdagabban tértem haza.

1976 körül az az ötletem támadt, hogy egy költői antológiát állítok össze az akkori Szovjetunió népeinek költészetéből. Több köztársaság írószövetségének írtam. Kezdték anyagot küldeni, sőt, sokszor az eredetihez nem orosz nyersfordítást mellékeltek, hanem egy-egy szótárt. Így kezdtem foglalkozni a *kis* nyelvekkel (mari, mordvin, komi, tatár stb.), s e tervemről aztán Észtországban tájékoztattam a moszkvai Szerzői Jogvédő Iroda képviselőjét, aki felajánlotta segítségét. Hazatértem után egyre-másra érkeztek a legkülönbözőbb nyelvű könyvek.

A Szovjetunió kis népei mellett kezdtem érdeklődni a skandináv irodalom iránt is. Kapcsolatba léptem svéd, norvég, izlandi kiadókkal. Felkérésem mindenütt meghallgatásra talált.

Gdanskban több évig nem volt irodalmi folyóirat. A *Litery* a hetvenes évek közepén megszűnt, majd jó pár év múlva kezdtek megjelentetni a *Punkt* című, negyedévenként jelentkező folyóiratot, amelynek főszerkesztője Jacek Kotlica volt. Ő, természetesen, mindjárt megbízott fordítással, de ezúttal Toma Podrug horvát költő versét kellett lefordítanom, majd egy argentin költő, Pardella versét.

Idővel szerettek volna bevonni a szerkesztőségbe, és a Varsói Rádiótól is érkezett olyan jelzés, hogy szívesen alkalmaznának állandó munkatársnak, de ehhez lengyel állampolgárságra van szükség. Már megjelent annyi művem nyomtatásban, hogy a Lengyel Írószövetségnek is tagja lehettem volna, ehhez viszont szintén állampolgárságot kellett volna változtatnom. Hosszú gondolkodás után beszerkeztem az állampolgárság megváltoztatásához szükséges okmányokat, erre azonban nem került sor, mert a gazdasági-politikai helyzet 1979-1980-ban annyira megváltozott, hogy szépirodalmat szinte sehol sem publikáltak. Ugyanakkor, átélvén annak idején pestszentlőrinci pincénkben az 1956-os forradalmat, arra az elhatározásra jutottam, hogy visszajövök Magyarországra a családommal, mert nem akartam, hogy a gyerekeim átéljék ugyanazt - vagy még rosszabbat - Gdanskban, a lengyelországi zűrzavaros fejlemények közepette. Erre azonban - a visszaköltözésre - csak 1980. októberében került sor.

Észtországi látogatásom és a hazatelepülésem közötti idő továbbra is művészbartáim társaságában, fordítással, írással telt. A Rudy Kotba, a Zakba, a Literacka Irodalmi Kávéházba jártam szerzői estekre, többször voltam színházban, festő, költő, író barátaimat sokszor felkerestem otthonukban, illetve ők jártak el mihozzánk. A politika nem érdekelt, ezért eleinte fel sem figyeltem az egyre erősebben, hangosabban tiltakozó hajógyáriakra. Most, amikor visszagondolok a Lengyelországban eltöltött utolsó évre, jól látom, hogy ha teljesen becsukom a szemem és nem törődöm a politikai eseményekkel, vagy ha kiveszem belőlük a részem, most ott meglehetősen nyugodtan élhetnék.

Én azonban megrémültem, amikor többször is általános sztrájk volt az egész országban. Ennek hatására úgy döntöttem, visszaköltözöm Budapestre.

1980. október 6-án reggel szálltam le egy bőrönddel és lengyel írógéppemmel a vonatról a Keleti pályaudvaron. Nem mondanám, hogy szüleim kitörő lelkesedéssel fogadtak. Anyám még pár hét múltán sem akarta elhinni, hogy végleg visszajöttem, és utánam majd a család is megérkezik. Megrémítette az a tudat, hogy a gyerekek, a könyveim, az írógépem zaja megzavarja nyugalmaikat. Én azonban nem adtam meg magam.

- Ugye, jobb itthon? - kérdezték a szomszédok.

- Lehet - mondtam kissé bátortalanul, hiszen nem tudtam, mit is fogok csinálni.

- Gratulálok, olvastam rólad a cikket - mondta az egyik reggel egy volt osztálytársam. Jólesett hallani, hogy ismernek. Pár napig nyugodt voltam, de mindinkább izgatott a gondolat, mihez is kezdjek. Menjek vissza? - tettem fel magamnak a kérdést, de mindjárt el is hessegettem a gondolatot. Itthon az üzletekben minden volt, aránylag olcsón, sorban állás nélkül.

- Pista, hazajött? - kérdezte meglepetten a Konsumexnél az egyik volt kolléganőm. - Szívesen látjuk itt. Nincs kedve visszajönni?

- Nincs - védekeztem - kint, Lengyelországban csak szépirodalmat fordítottam. Nehéz lenne visszaszokni a napi nyolcórás munkarendhez.

- Megértem - mondták az idősebbek, de a fiatalabbak kissé furcsán néztek rám.

Munkakerülő - olvastam ki a szemükből.

Mit sem törődöm velük - hajtogattam magamban.

Néhány nappal később visszajött szabadságról Éva.

- Pista, ha nem jön ide vissza, menjen be fordítónak az OFFI-ba - tanácsolta, és azonnal át is telefonált.

- Holnap délelőtt várja Surányiné, a Fordítási Osztály vezetője - mondta pár másodperc múlva. Surányiné elolvasta a rólam írt cikket, elbeszélgetett velem, majd felírta az adataimat.

Alig telt el pár nap, pontosan 1980. október 26-án, még konzuli útlevétellel, megkaptam az első munkát. Először boldog voltam, hiszen az anyám már kezdett tiltakozni az itthonlétem ellen.

- Nekünk nincs pénzünk, hogy téged is eltartsunk - hajtogatta, bár apám igyekezett csitítani őt. Kissé belenyugodott, hogy eljövünk Magyarországra, amikor a fiamtól megkapta a levelet, amiben az akkor nyolcéves gyerek magyarul írta, hogy Gdanskban a boltokban semmi sincs, az anyja néha egész délután és este sorban áll, hogy egy darab kolbászt, húst vásároljon.

Megpróbáltam csakis a munkámnak élni, de nagyon idegesített a lengyelországi helyzet. Amikor elkezdődött Lengyelországban a téli iskolai szünidő, a feleségem is eljött a két gyerekkel és tizenkét bőrönddel, táskával. Mindössze ennyit tudtak magukkal hozni, mert még nem volt meg az itteni letelepedési engedélyük, utána pedig, a következő évben Jaruzelski tábornok rendkívüli állapotot vezetett be, és sem utazgatni, sem az ott maradt bútorainkat elhozni nem lehetett.

Elkezdődött az itthoni kinszenvedés. Kilenc hónapig laktunk együtt az öregekkel. Egyik veszekedés a másikat érte.

A gyerekek 1981. januárjában Budapesten ott folytatták az iskolát, ahol Lengyelországban abbahagyták. 1981. május közepéig az OFFI külső munkatársa voltam. Kaptam tőlük közvetlenül, de a Konsumextől is munkát. Az OMIKK-hoz is visszakerültem. Sok munkám volt, jól kerestem, és a szépirodalmi tevékenységemet sem hagytam abba.

Az OFFI főnöksége és a feleségem rábeszélésére beléptem az OFFI-hoz belső munkatársként. Ez fix fizetést jelentett, de kb. 4-5000 forinttal kevesebbet, mint a külső munkatársi honorárium; igaz, így megvolt a betegbiztosításom. Normában dolgoztunk, napi 12-15 oldalt kellett fordítani, de én általában 25 oldalt készítettem el naponta, amire alig 4-5 órát fordítottam. Tehát maradt időm a szépirodalomra is. Közben egy, tőlünk nem messze található kis gyárba lengyelek jöttek dolgozni, és a tolmácsuk lettem, ami három évig tartott. Magyarországon hiába próbálkoztam az Európa Könyvkiadónál. G.R.-nak az volt a kifogása: maga műszaki fordító, mit keres nálunk? Közben - sajnos, nem vettem észre - az OFFI-ban egyre gyülekeztek a fejem fölött a felhők.

- Lépjen be a szakszervezetbe! - mondta a szakszervezeti titkár.

- Nem, sem pártba, sem szakszervezetbe nem lépek be - vágtam oda nyersen.

- Persze, a lengyel Szolidaritásnak dolgozik.

Szó nélkül hátat fordítottam és távoztam.

- Biztosan másokat dolgoztat - véltem hallani néha a suttogásukat. Nem törődtem vele, nem védekeztem.

Váratlanul - bárminemű ismeretség nélkül - az egyik évben megjelent az *Új Tükör*-ben egy-egy versfordításom izlandiból, svédből és norvégből. Lengyelországban kiadták a fordításomban Hernádi Gyula *Az erőd* című regényét, amit később a Varsói Rádió kétszer, teljes egészében bemutatott. Egy elbeszéléskötetben megjelent fordításomban Hernádi Gyula egyik terjedelmes elbeszélése, majd egy Móricz Zsigmond-kötetben két elbeszélés-fordításom. A kolozsvári *Utunk*-ban, az újvidéki magyar lapokban, a lengyel újságokban továbbra is rendszeresen jelentek meg saját műveim, műfordításaim. A Gdanski Rádió rendszeresen mutatta be verseimet. Itthon csend. Bár innen-onnan kaptam már ígéretet.

1982 elején levél érkezett Mezey Katalintól, a *Szovjet Irodalom* szerkesztőjétől. Kért, keressem fel.

- Szeretnénk bemutatni Miezelaitis néhány versét. Legyen szíves, készítse néhány fordítást - e szavakkal fogadott, mihelyt beléptem a szerkesztőség ajtaján.

- A könyveim még Lengyelországban vannak - jegyeztem meg elszomorodva.

- Akkor semmit sem tehetek. B.E. nem hajlandó kiadni a kezéből egy könyvet sem, csak akkor, ha ő meg T.D. fordíthatják - mondta Katalin.

Miután Lengyelországban vége lett a rendkívüli állapotnak, 1982-ben, majd egészen 1985-ig minden évben kiutaztam.

1983-ban egy lett kulturális társaság három hétre meghívott Rigába. Ott ismerkedtem a lett nyelvvel, kultúrával, az ottani emberekkel. A következő évben Vilniusban töltöttem három hetet a feleségem volt évfolyamtársánál, akinek a férje, K. Patamsis, neves szobrászművész.

Közben bemutatott egy Nyíregyházán élő litván fotóművésznak, Normantas Pauliusnak, aki a lakóhelyén szerzői estet szervezett nekem, majd az *Új Tükör*-be az ő fényképeihez írtam cikkeket, illetve adtam fordításokat. A debreceni *Alföld*-ben több litván vers jelent meg a fordításomban. Az OFFI-ban új főnökünk lett, akinek nem tetszett az irodalmi tevékenységem.

1985-ben a fiammal Bakuban voltunk egy íróbarátom meghívására. Hazatértem után a főnök-nőm felkért, hogy távozzak. Az indoka az volt, „hogya miért foglalkozom műszaki fordítással, ha műfordító vagyok”, pedig biztosan csak az volt a baj, hogy nem léptem be a pártba, ugyanakkor mindig több fizetést kaptam, mint ő.

- Mindig is erre vágytam - mondtam büszkén, és becsapva az ajtót távoztam, kicsit azzal a reménnyel, hogy mégis maradok, de a főnöknőm „bebizonyította”, hogy még a normát sem tudom elvégezni, ugyanis az utolsó két hónapjában alig biztosított havi tizenöt-húsz oldalnyi fordítást.

1986. januárjában a Európa Könyvkiadó számára azerbajdzsáni versekből készítettem nyersfordítást. A szerkesztő, K.E., akivel akkor kapcsolatban voltam, megígérte, hogy ha a könyvet tényleg összeállítják, megbíznak még elbeszélések fordításával, sőt, néhány verset is nekem adnak át műfordításra.

Normantas Paulius közbenjárásával az Európa Könyvkiadó ígéretet tett, hogy a fordításomban kiadnak egy litván népmesekötetet, ezért nekiálltam először is megszerezni a szükséges mesegyűjteményeket, amiket elolvastam és kiválogattam a nekem tetsző meséket, de a fordításra már nem került sor, mert 1987. tavaszán Bulgáriába mentem tolmácsnak. Aszenovgradban és Vidinben konzervgyárakban dolgozó magyar szakmunkások, szerelők tolmácsa voltam. Anyagilag sokat jelentett, de az irodalmi tevékenységem teljesen félbemaradt. Sőt, a nyelvekkel sem tudtam foglalkozni, csak a bolgárt gyakoroltam.

1987. decemberében tértem haza, mindjárt bementem az Európa Könyvkiadóba, de akkorra a pénzügyi helyzetük megromlott, és sem az azerbajdzsáni könyvet nem adták ki, sem a litván mesék iránt nem érdeklődtek már. Idegőrlő életmód! Szerencsére megszakította egy taskenti meghívás. Az üzbég Írószövetség hívott meg egy üzbég költő, Hamza születésének századik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségsorozatra.

- Magáról már hallottunk - fogadtak a magyar Írószövetségben, ahol a Moszkvába szóló repülőjegyet megkaptam.

A Szovjet Írószövetség magyar tolmácsnője várt Moszkvában, ami meglepett, hiszen oroszul tudok. Miután végigvittek Moszkván, elszállásoltak a Rosszija szállóban. Másnap reggel indultunk tovább Taskentbe. Vera, az Írószövetség török részlegének munkatársa örömmel fogadott:

- Mégiscsak eljött, pedig Budapestről Rab Zsuzsát akarták küldeni, de az üzbégek kiálltak maga mellett. „Vagy Dabi Istvánt, vagy senkit”, szolt a táviratuk, amit Budapestre küldtek.

Mindjárt be is mutattak az ünnepségsorozaton résztvevő külföldi vendégeknek. Volt ott két francia költő, két török Törökországból és egy Németországból. A többiekkel csak Taskentben találkoztunk, ők a különböző szovjet köztársaságokból érkeztek. Több üzbég íróval, költővel személyesen is megismerkedtem, az egyiknél vendégségben is voltam a nyaralójában. Taskenten kívül Buharában, Szamarkandban, Ferganában is megfordultunk. Innen is tömérdek könyvvel, hanglemezzel meggazdagodva jöttem haza.

Magyarországon a kiadók, szerkesztőségek pénzügyi helyzete egyre romlott, így inkább csak a már ismert személyek műveit, fordításait publikálták.

Én T.G. segítségével különböző intézményektől, illetve a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadótól kaptam fordítást.

1989. nyarán ismét külföldre utaztam. Ezúttal a lányommal együtt hívott meg Moszkvába egy orosz költő, Mihail Ujezdin, valamint Gorno-Altajszkba az Altáji Írószövetség főtitkár, Brontoj Begyurov, neves altáji költő, később miniszter.

Moszkvában a Profszajuznaja utcában, az egyik tizenötemeletes ház harmadik emeletén laktunk. M. Ujezdin Szaranszk környékén született, mordvinül tud, mordvin irodalmat is

fordít oroszra. *Vihar a Moksa folyó fölött* című történelmi témájú elbeszélő költeményét részben lefordítottam magyarra. Kint Moszkvában Ujezdin segítségével összeállítottunk egy XX. századi orosz költészeti antológiát, amit készülök lefordítani magyarra és részben lengyelre.

Moszkvából egyik este indultunk el Barnaulba, ahová reggel érkezünk - természetesen figyelembe kell venni a hat óra időeltérést. Barnaulból egy kis géppel repültünk tizen Gorno-Altajszkba, ahol Brontoj már várt ránk. Megmutatta a várost, majd az Írószövetség székházában több altaji íróval, költővel ismerkedtem meg, akik sok művüket átadták nekem. Később a mai Altaj Köztársaság területén utazgattunk gépkocsival, hogy megismerkedjünk az ott lakók életével.

Sajnos, mindeddig nem sikerült sem Magyarországon, sem Lengyelországban publikálnom az altaji irodalomból, pedig nagyon érdekes lenne bemutatni ezt a kis népet, a kultúrájukat.

- Miért nem jelentek meg eddig a verseid a gdanski kiadónál? - kérdezte levélben nemrég az egyik barátom.

- Hogyan is jelennének meg, ha egyelőre még össze sem állítottam a kötetet... - panaszkodtam.
- Képtelenség úgy dolgozni, hogy annak semmi anyagi haszna sincs, csupán erkölcsi.

- Küldj esszéket újonnan alapított lapunkba - írta nemrég K. Nowosielski Gdanskból.

„Utána kellene már nézni” - gondolkodtam el, de mindig félretettem, hiszen először is Magyarországon kell publikálnom és pénzt keresnem.

- Telefonáljon Cs.E.-nek, sok munkát fog kapni - szólt 1991-ben az egyik szomszédom. Örömmel tárcsáztam a megadott számot.

- Műszaki szöveget sokat kell fordítani. Először lengyelre, majd még sok más nyelvre - hallottam a vonal túlsó végéről.

Fél évre félre is tettem a szépirodalmat, csak azt a műszaki anyagot fordítottam, előbb lengyelre, majd szerbre. Cs.E. sokáig nem jelentkezett nálam, ezért nem tudtam, hogy kell-e tovább dolgoznom.

- Sajnos, olyan rosszul sikerült a fordítása, hogy további munkájára nem tartunk igényt - mondta Cs.E. egyszer a feleségemnek, akivel véletlenül összefutott.

A dolog nagyon meglepett, annál is inkább, mert a kb. százötvenezer forint honoráriumot kifizették, és annak ellenére, hogy - amint Cs.E. állította - „az egész anyagot újra le kellett fordíttatni”, nem követelték vissza a kifizetett összeget. Tehát ez azt kell, hogy jelentse: ők lettek fizetésképtelenek, és az, hogy „rosszul fordítottam”, csak ürügy lehetett: szakítani akartak velem.

Ezt egy olyan év követte, amikor semmit sem sikerült elintéznem. Küldtem fordításokat a Nagyvilágnak, az Alföldnek, a Napórának, stb. Mindössze ez utóbbi, egy békéscsabai folyóirat közölt fordításomban az év végén két litván verset.

1991 őszén a budapesti Lengyel Kulturális Központ mellett működő üzlet egyik kiszolgálónője közölte velem, hogy Nemere I. hamarosan folyóiratot indít, és szeretné, ha a munkatársuk lennék. Nagyon megörültem ennek a hírnek, és türelmetlenül vártam István értesítését. Végül tényleg felkért írásban is, hogy a Titkok c. folyóiratba írjak cikkeket. Sikerült több külföldi folyóiratból érdekességeket összeszedni, így megírtam kb. 15-20 cikket, amiket közlésre el is fogadott, de csak kettő jelent meg közülük. 1992. májusától pár hónapon keresztül hiába

vártam a honoráriumot, illetve a további számokat. Miután megbizonyosodtam, hogy a Titkok már nem jelenik meg, levélben érdeklődtem.

- Sajnos, nekem sem fizetnek. Azt hittem, hogy a szerzők megkapták a honoráriumot - volt István válasza. - A beküldött cikkekből visszaküldöm azokat, amik még nálam vannak...

Az elküldött húsz cikkből mindössze kettő jelent meg nyomtatásban, további három kéziratot visszakaptam. És a többiek? Mi lett azokkal?

Soha többet nem adok ki a kezemből sem fordítást, sem cikket anélkül, hogy megtartanék belőlük egy-egy példányt - fogadtam meg már századszorra.

1992 késő őszén vendégünk jött Lengyelországból, aki párszáz oldalnyi fordítást hozott, szak-szöveget.

- Ezentúl a cég állandó fordítója leszel - magyarázta vidáman Bogdán. - A pénzt majd a bank-számlára fogom küldeni.

Természetesen ebből sem lett semmi. A fordításért, aminek a honoráriuma magyar pénzre átszámítva kb. hetvenezer forintot tehetett ki, nem készpénzt, hanem egy telefax-készüléket kaptam.

- Edd meg a készülékedet - mondta a feleségem, és dühösen elvonult a barátnőjéhez.

Még egy hónapon át vártam a többi megrendelést, de a kapcsolatunk megszakadt.

- Mikor olvashatjuk már a könyvedet? - kérdezték 1993 elején tőlem egyre többen.

Szenvedtem. Nemhogy a szépirodalmi munkásság nem ment, de a fordítóirodák is csak ígéretekkel halmoztak el. Tavasszal behívtak az OFFI-ba egy litván fordítás ügyében.

- Milyen jó, hogy bejött - mondta több ismerősöm is. - Éppen nemrég keresték magát.

- Jaj, már odaadtuk másnak - mondta az egyik osztályvezető titkárnője. - De majd később jelentkeznék - tette hozzá, elkeseredett arckifejezésem láttán.

Mivel az utóbbi években igen sok kis kiadó alakult Magyarországon, bekopogtam szinte valamennyi ilyen jellegű budapesti vállalkozáshoz.

- Egyelőre nem tudunk mit adni, de mihelyt lesz valami, azonnal értesítjük - közölték velem szinte mindenünnen, telefonon vagy levélben.

„Kérem, jöjjön be minél hamarabb a Planétás Kiadóba. A.A.” - olvastam az egyik levélben, amit faxon küldtek. Boldogan mentem be.

- Lenne egy szerelmes regény, amit nagyon gyorsan le kellene fordítani. Tessék, ez az - nyújtott át A.A. egy angol könyvet. Gyorsan átlapoztam.

- Megcsinálom - egyeztem bele.

A fordítással egy hónap alatt készen is lettem. A könyv 1993. júliusában megjelent.

Azóta megint csend. Csak ígéreteket kapok.

Meddig lehet így élni?

Eltelt újabb öt év...

A fiamon keresztül, az ő segítségével sikerült kiadnom egy könyvet a nyelvekről, nyelvtanulásról, amihez csatoltam néhány saját versemet és versfordításomat eredetiben és magyarul. Reméltem, hogy a könyvre felfigyelnek, de...

Vajon a reklám hiányzott? A könyvesboltok nem vették át. A feleségem meg a fiam „árusították”, esetleg ajándékba adták egyeseknek, akik vagy nem törődtek vele, vagy nem hitték el a benne foglaltakat. Kedveskedve, dicsérően megveregették a vállamat, vagy elnézően, hitetlenkedve, sőt lenézően rám mosolyogtak. Ígéretet tettek, hogy filmet készítenek rólam, de két részforgatás után a dolog abbamaradt.

Jim Morrison dalait, verseit lefordítottam lengyelre és beloruszra, de kéziratok még mindig itt nyugszanak a fiókomban. A fiam, ígérete ellenére, nem vitte el Lengyelországba, a grodnoi belorusz kiadóval időközben megszakadt a kapcsolatom. Pedig jó fél évet pazaroltam rá, annál is inkább, mert nekem nem mindegyik mű tetszett, és ezért elég sokat kellett foglalkoznom velük, hogy legalábbis tűrhetően lefordítsam.

Elhatároztuk a fiammal, hogy elutazunk Szibériába, hogy az oroszországi „kis” népek kultúrájával, irodalmával ismerkedjünk, könyvet írjak, fordítsak. Ezért két évig csak ezekkel a nyelvekkel foglalkoztam, levelezés által ismeretségeket szereztem. Elintéztem, hogy ott kint fogadnak, de a magyarországi hozzáállás nulla volt - vagy a fiam elügyetlenkedte a dolgot, pedig megígérte, hogy nekem csak a kinti kapcsolatokat kell kiépítenem, tehát én itthon semmivel sem foglalkoztam. És így itthon maradtunk...

Miután megértettem, hogy ebből az útból semmi sem lesz, majd úgy-ahogy bele is nyugodtam, kezdtem szétküldözgetni a fordításaimat a színházaknak, szerkesztőségeknek, kiadóknak. És mint eddig, egyesek most is „megdicsérték” a munkáért, de „sajnos nem tudjuk közölni... helyhiány... a profilunknak nem felel meg, vagy... vagy... és megint vagy...”, és voltak-vannak olyanok is, akik még csak nem is reagálnak. Egyedül a lengyelországi szerkesztőségek fogadtak el publikálásra anyagokat, de azok további sorsáról sem tudok...

Közben elhatároztam, hogy valamilyen módon kiadok egy Gdanski Antológiát, verseket, elbeszéléseket fordítok (részben már le is fordítottam lengyelből és kasubból). Boleslaw Fac, gdanski költő, író, a PEN Klub tagja segítségével gyűjtöttem össze az anyagot. Ugyanakkor úgynevezett „Világantológia” összeállítására is elszántam magam (versek, elbeszélések mesék magyar és lengyel nyelvre történő fordítása), amit teljesen egyedül végzek. Ez azt jelenti, hogy az egész világból én próbálom beszerezni az anyagot - ezért levelezek minisztériumokkal, intézményekkel, szerkesztőségekkel, írókkal, költőkkel. A kapott anyagokat egyedül nézem át, válogatok és fordítok, állítom össze a kötetet, majd kiadókat keresek. Szerencsére van egy segítségem, a feleségem! Jelen pillanatban mindenféle kereset, jövedelem, bevétel nélkül tengődünk, a feleségem már-már nyugdíjas, de lengyel állampolgár lévén, a lengyeleknek és a magyaroknak együttesen kell kiszámítaniuk a nyugdíját, ám hol ez, hol az a fél talál kifogást. Erről azonban nem szándékozom bővebben írni, mert ez az önéletrajz csak saját tevékenységgemmel foglalkozik. A magánéletem nem tartozik senkire, esetleg csak a legközelebbi hozzátartozókra, barátokra - akiből szinte nincs is, mert mint már annyiszor említettem, vagy fellengzősen csodálva irigykednek, vagy kétkedően hazugnak tartanak és megvetnek.

Beképzelt lennék? Inkább szörnyen félénk vagyok, és teljesen hiányzik belőlem az önbizalom, a magabiztosság - bár ez sem így igaz. Lehet, hogy túl érzékeny vagyok, s a velem szemben ülő (álló) ember minden kis szempillantására, kézmozdulatára, arcizmai rándulására élénken reagálok, azonnal megérezni vélem, ha valaki nem szívesen beszélget velem. Olyankor aztán megbénulok, magyarul is alig tudom kifejezni magam, s joggal gondolhatják mások, hogy idegen nyelvet nem tudok, ha magyarul is csak dadogok.

Miért van az, hogy a külföldiek - írók, költők - nem csak egyszerűen meglepetéssel olvassák, amit az ő nyelvükön írok, hanem hajlandóak ki is állni mellettem, de itt, Magyarországon már lassan „nyomorogni” sem fogunk tudni.

De még mindig - és egyre jobban - reménykedem, sőt bizakodom is, és talán éppen ez a tengődés kezd magabiztossá tenni, habár ezt még mindig nem tudom kellően kimutatni. Egyszerűen képtelen vagyok „eladni” magam. Már nem egyszer előfordult, hogy csodálkozva jegyezték meg, valamelyik fordításomat olvasva: „Érdekes, ez a kis senki csinálta, pedig ki sem néz belőle”. Ekkor én ahelyett, hogy megmutatnám magam, visszahúzódok a csigaházamba.

Sokszor képes lennék minden eddigi munkámat, sőt a könyveimet, a szótárait is összetépní, tűzbe vetni. Meddig lehet ezt még elviselni?

Talán ha erősebb lennék...

(1998)

VÉGE